

BERTOLT BRECHT
POVESTIRI DIN CALENDAR
COLECȚIA MERIDIANE
BERTOLT BRECHT Din

Kalender geschichlen Aufbau-Verlag, Berlin 1955

Bertolt Brecht

Povestiri din Calendar

Traducere și prefață de S. Damian

Editura pentru Literatură Universală

București - 1967

Redactor responsabil: LINICA MOSCOVICI

Tehnoredactor: AUREL BUCUR

Dat la cule: 26.10.1966. Bun de tipar 27.01.1967.
Apărut 1967. Tiraj 23.140 ex. broșate. Hârtie tipar înalt B
mat de 63 g/m², Format 700X920/32. Coli ed. 5, 1 S. Coli
tipar 4, 75. A. nr. 11.190. C.Z. pentru bibliotecile mari 83.
C.Z. pentru bibliotecile mici 83 - 32 mtR.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918” *
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89 - 97, București, Republica
Socialistă România Comanda nr. 4029.

CERCUL DE CRETA

Adesea, cine pronunță numele lui Brecht subînțelege
fronda, tenacitatea polemică, violența în negare. De ce?
Față de normele tradiționale ale reprezentării scenice,
Brecht e indiscutabil un iconoclast. Nimeni, însă, nu mai
poate tăgădui azi și celălalt aspect: pe Brecht
constructorul unui univers dramaturgie, pe autorul piesei
Mutter Courage, care a inaugurat una din direcțiile
principale ale teatrului contemporan.

Originalitatea lui Brecht e înălțată de comentatori la
rangul de „sistem. „Sistemul” brechtian poate fi echivalat
cu: a) voința de a expune, prin mijloacele literaturii, un
adevăr al istoriei sau chiar al economiei politice; b)
aspirația de a conferi artei un rol de propagandă, un
caracter superior didactic; c) preferința pentru ținuta
demonstrativă a argumentației, concepută ca o înfruntare
de teze, urmărită până la epuizare, splendidă ilustrare a
dialecticii ideilor; d) ducerea până la ultimele consecințe a

devizei lui Goethe: „Îndepărtați magia din calea mea”, prin filtrarea pasiunilor, prin autocomentariul lucid, rece, măsurat, prin efectul de distanțare (Brecht vorbea de era „științei” în artă). Toate acestea înseamnă» dedramatizarea” teatrului, identificat nu arareori cu o succesiune epică sau cu un montaj cinematografic de actualități. Un Brecht nu poate fi însă rezumat în câteva formule.

Ceea ce s-a scris despre Brecht - dramaturgul (monografia lui Romul Munteanu, studiile publicate în presa noastră de specialitate, în introducerea volumului de teatru), ne scutește acum de minuțioase analize. Nu dorim decât să subliniem că întreaga operă ne apare ca un elogiu închinat rațiunii, capacității omului de a risipi cețurile, de a smulge măștile, de a izgoni confuzia.

Direct, fără sfială, fără false precauțiuni, cu o simplitate populară a limbajului, Brecht voia să arate cum pierе inevitabil ordinea burgheza și cum obține proletariatul victoria. Ca nimeni altul ei a fost preocupat de efectele determinismului social, de modificările suferite de personalitatea umană în funcție de împrejurări concret-istorice. Pasiunea lui era de a înlătura prin jocul scânteietor al gândirii toate fetișurile, scoțând la iveală resortul hotărâtor politico-economic. Ce trebuie să fie „teatrul epic”? O confirmare a concepției materialiste asupra istoriei.

Pentru ca nimic să nu stânjenească înțelegerea spectatorului, acesta va fi păzit de fascinațiile amăgitoare, constrâns să rămână lucid, obiectiv. Numai astfel se putea produce înrâurirea binefăcătoare a teatrului văzut ca un proces de instruire și inițiere. O înțelegere unilaterală, extremistă a opiniilor lui Brecht este o sursă de erori fatale. Nimic din esența răscolitoare, tragică a artei nu se pierde. Nu sentimentul este alungat, cum cred criticii care îl acuză de ariditate. Dispare doar patetismul strident. Adevărurile, legile înving la Brecht, cu gravitatea marilor emoții. Comparat cu Shaw, alt creator de replici scilpitoare și pasionat de dueluri verbale, cel care a scris *Teroarea*} i

mizeriile celui de al III-lea Reich nu cultivă paradoxul, nu se prea amuză, păstrează o sobrietate funciară.

Când s-a observat ca teatrul lui Brecht contravine teoriilor codificate, el a fost o țintă a atacurilor sceptice. Reprezentațiile au provocat stupefacție, derută. Apoi, foarte repede, au cucerit irevocabil toate scenele lumii și Brecht a devenit un punct de reper, un început de epocă și un nou capitol în estetica teatrului.

Între piese și aceste câteva lucrări în proză reunite sub formula *Povestirilor din Calendar*, înrudirile sunt izbitoare. Alegând modalitatea istorioarei, utilizată ca o pildă morală, Brecht vădește aceleași preocupări-obsesii. Adevărul este suveran și efortul rațiunii de a-l atinge și de a-l dezvălui nu poate fi stăvilit. De altminteri scriitorul e cunoscut ca un adversar neînduplecat al formelor de mistificare: conformism, fanatism, ipocrizie. E evidentă predilecția *Povestirilor din Calendar* pentru temele justițiare (în teatru: *Cercul de creta caucazian*, *Galileo Galilei*, *Procesul lui Lucullus*). Ea nu provine dintr-o conștiință a culpabilității, ca la alți scriitori germani, ci dintr-o nevoie de echitate, de fixare exactă a răspunderilor, de împărțire a sancțiunii și a răsplății.

Unul dintre eroii reprezentativi, judecătorul Ignaz Dollinger din Augsburg - „acest gunoier latin” cum îl denumesc principele elector al Bavariei, remarcând erudiția, dar și limbajul sau direct, brutal - nu acceptă niciun compromis, se socoate mandatar ai dreptății. (*Cercul de cretă de la Augsburg*). La aceeași probă decisivă va fi supusă ulterior dragostea de mamă și în piesa ajunsă celebră. Scriitorul nu consideră niciodată epuizată tratarea unei teme, și astfel se explică numeroasele corijări, adăugiri, supraargumentări. Chiar paternitatea temei nu prezintă pentru el o însemnătate capitală, Brecht își extrage subiectele de oriunde și își permite să le modifice conform cu viziunea lui polemică. Verificarea sentimentului matern revine și în povestirea *Cei doi fii*. În luptă cu vocea instinctului se impune atotbiruitoare noblețea sufletească. O mamă se apropie de

un tânăr străin, îl privește ca pe fiul ei, iar pe cel adevărat, o brută nazistă, îl împiedică să mii comită crime. Pentru Brecht, așadar, relațiile umane desfăcate de tradiții oarbe, de simțul de proprietate se subordonează unei morale exemplare.

A te afla în serviciul adevărului înseamnă a adopta o etică a austerității și a intransigenței. Brecht năzuie să stabilească un cod de comportare, norme pe care slujitorul adevărului e obligat să le respecte. El va refuza orice tiranie, deci și tirania dogmelor care au încercat să-l oprească pe filosoful Bacon să-și pună în aplicare ideile (*Experiența*). Se va purta cu o extremă scrupulozitate: Giordano Bruno târât prin închisori n-are liniște până nu știe că o manta luată pe datorie i-a fost înapoiată croitorului (*Mantaua ereticului*). Nu se va complăce într-o glorie mincinoasă și chiar cu riscul umilinței va mărturisi cum s-au petrecut în realitate lucrurile (*Socrate rănit*).

Un cuceritor portret de misionar al adevărului se încheagă din *Povestiri despre domnul Keuner*. Formele de prezentare sunt de astă dată ultralaconice, miniaturale. Și aici recunoaștem gustul pentru istorioarele orientale cu tâlc, pentru parabolă și apolog, izvoare ale atâtor piese renumite. Peripețiile domnului Keuner sunt elaborate tot ca niște pilde, au un miez afonistic, definesc, dincolo de excentricitatea unor situații, atitudini contemporane pe plan etic, spiritual. Autorul își exprimă părerile în probleme de filosofie și politică, de artă și religie, de conduită practică în viața de toate zilele.

Scrise cu un an înainte de venirea la putere a lui Hitler în Germania și de exilul lui Brecht, cugetările capătă o aură profetică. În logica strânsă, dezarmantă, cu care acest *alter-ego* al scriitorului spulberă sofismele cruzimii și prostiei agresive, se afla cuprins un leac profilactic de care nu s-a ținut seama. Antifascist, Brecht a reprezentat alături de Thomas Mann și alții solidaritatea intelectualității umaniste germane.

Nu glaciale înfruntări, nu mișcarea unor personaje fantomatice sunt implicate așadar în literatura lui Brecht.

Și *Povestirile din Calendar* dovedesc că el a lărgit sfera cunoașterii» că poate fi afiliat scriitorilor-exploratori din secolul XX, care au sondat adâncimile sufletului uman. Mulți admiratori și adepți se arată seduși de știința revelațiilor

psihologice.

Un tânăr regizor francez, René Allio, a ales pentru ecranizare povestirea o *bătrânică nedemnă*. Întrebat asupra mobilurilor opțiunii (Interviu cu René Allio în *Image et son*, nr. 185/1965), acesta a explicat că l-a impresionat caracterul radical al schimbării petrecute în viața eroinei. Dialectica lui Brecht în reflectarea impulsului social-economic și a posibilităților de evitare a lui (momentul de salt calitativ) - i s-a părut magistrală. Regizorul a declarat că se consideră definitiv inclus printre brechtieni. În viziunealui, teatrul lui Brecht este rezultatul unei îndelungi elaborări, o sinteză a formelor de dramaturgie de la Extremul Orient până la Shakespeare, de la teatrul romantic german până la music-hall. Dacă Brecht este un mare om de teatru el este totodată un mare poet, iar piesele lui nu sunt numai sărbători ale inteligenței, oi și rezervoare de emoție și de elanuri spontane. Și pentru René Allio „didacticismul” nu presupune înăbușirea vibrațiilor sufletești. Tocmai Brecht este creatorul unei arte care tulbură, având capacitatea de a influența nemijlocit marele public. Cum filmul respectă logica suplă a argumentației, dar și intuiția brechtiană a discontinuităților psihologice, el s-a bucurat de un redevabil succes la festivaluri internaționale prestigioase.

Într-o antologie a umorului din secolul XX, Brecht rămâne un exponent de seamă. Ca teoretician, el a pledat în favoarea comicului. Comicul - spune el - „impune distanța, deci înțelegerea. Ironia permite dezvăluirea lucrurilor și, drept urmare, stăpânirea lor. „Răspunsurile domnului Keuner, ca formulă chimică, îmbină înțelepciunea și integritatea morala cu simțul nedezmintit al umorului. Micile aventuri rezerva întotdeauna o surpriză comică, procedeu favorit al lui Brecht de a incita adevărul

să se descopere. Într-o epocă în care tentațiile absurdului, ale gratuitului, ale cochetărilor formale erau copleșitoare, autorul *Povestirilor din Calendar* n-a părăsit terenul vieții reale, s-a bucurat de victoriile rațiunii asupra bunului plac și asupra mărginirii.

Niciodată Brecht n-a ezitat să se pronunțe deschis, să-și expună convingerile. „Contrar prejudecăților puriștilor care se tem de profeții și predici, ideologia mărturisită și exemplificată cu atâta candoare e de un farmec artistic nebănuț”, scrie G. Călinescu despre Brecht (*Cronica Optimistului* - Contemporanul nr. 41/1958).

Cu o naivitate pe care am putea-o numi genială, el a străbătut o cale ce nu părea prielnică literaturii și după ce a înaintat senin și impasibil s-a putut observa că nicio clipă de fapt literatura nu l-a părăsit. La o imaginară probă a cercului de cretă, literatura îl recunoaște ca pe fiul ei veritabil.

S. DAMIAN

CERCUL DE CRETA DE LA AUGSBURG

Pe vremea Războiului de treizeci de ani, un protestant din Elveția, pe nume Zingli, poseda în orașul liber Augsburg pe Lech o mare tăbăcărie și făcea negoț cu pielării. Era căsătorit cu o augsburgheză și avea un copil cu ea. Când catolicii înaintară spre oraș, prietenii îl sfătuiră să fugă imediat, dar, fie că se gândea la mica lui familie, fie că nu voia să-și părăsească tăbăcăria, fapt e că nu s-a putut hotărî să plece din vreme.

Atunci când trupele imperiale dădură asaltul, el tot mai era. În oraș, iar seara, când începu jaful, se ascunse în curte, într-o groapă unde se păstrau vopselele. Soția urma să plece cu copilul într-o suburbie, la niște rude; zăbovind însă prea mult cu împachetatul lucrurilor, rochiilor, bijuteriilor, așternutului, zări deodată de la fereastra primului etaj un pâlc de soldați limyperiali năvălind în curte. Însăpăimântată la culme, lăsă totul baltă și fugi afară printr-o ieșire dosnică.

Și copilul rămase în casă. Stătea în leagănul său din ceardac și se juca nepăsător cu o minge de lemn, atârnată

de tavan cu o sfoară.

În casă se mai afla doar o tânără servitoare. Trebăluia în bucătărie la vasele ei de aramă, când auzi gălăgie pe uliță. Se repezi la fereastră și văzu cum de la primul etaj al casei de peste drum soldații aruncau în stradă tot felul de lucruri prădate. Alergă în ceardac și tocmai voia să ia copilul din leagăn, când auzi zgomotul unor lovituri puternice în ușa de stejar de la intrare. Cuprinsă de panică, urcă treptele în goană.

Ceardacul se umplu de soldați beți, care făcură totul bucăți. Știau că se află în casa unui protestant. Deși scotociră și jefuiră pretutindeni, ca prin minune, Ana, servitoarea, rămase nedescoperită. Banda de soldați se risipi, și Ana, strecurându-se afară din dulapul unde se ascunsese, găsi în ceardac copilul nevătămat. Îl luă iute în brațe și se furișă cu el afară în curte. Între timp se lăsase noaptea, dar văpăile roșii ale unei case ce ardea în apropiere luminau curtea și, îngrozită, Ana zări cadavrul ciopârțit al stăpânului. Soldații îl scosesea din groapă și-l omorâseră.

Abia atunci fata își dădu seama de primejdia ce o pândește dacă ar fi prinsă, pe stradă, cu copilul unui protestant. Cu inima grea, îl așeză la loc în leagăn, îi dădu puțin lapte să bea, îl legănă să adoarmă, apoi o porni spre cartierul unde locuia sora ei măritată. Către orele zece noaptea, Ana, însoțită de bărbatul surorii sale, își croi drum prin îmbulzeala soldaților ce-și sărbătoreau izbânda, s-o caute în suburbie pe doamna Zingli, mama copilului. Bătură la ușa unei case impunătoare și, abia după mult timp, ușa se întredeschise. Un bătrân mărunțel, unchiul doamnei Zingli, scoase capul afară. Ana îi relatează gâfâind că domnul Zingli e mort, dar copilul se află nevătămat în casă. Bătrânul o privi rece, cu ochii lui de pește, și spuse că nepoata sa nu mai e acolo, iar el nu vrea să aibă nimic de-a face cu bastardul de protestant. Și cu aceasta, închise ușa. La plecare, cumnatul Anei observă mișcându-se o perdea la una din ferestre, ceea ce-l făcu să creadă că doamna Zingli era acolo. După cât se părea, nu-i era rușine să-și

renege copilul.

Un timp, Ana și cumnatul meraseră tăcuți unul lângă altuL. Apoi ea spuse că ar vrea să se întoarcă la tăbăcărie să ia copilul. Cumnatul, om așezat și cumsecade, o ascultă speriat și caută să-i scoată din cap această idee primejdioasă. Ce are ea cu oamenii ăștia? Nici măcar nu se purtaseră frumos cu dânsa.

Ana îl ascultă în tăcere și îi promise că nu va face nimic necugetat. Voia totuși să dea o raită pe la tăbăcărie, să vadă dacă nu cumva copilul are nevoie de ceva. Și voia să se ducă singură.

Izbuti să-și impună voința. În mijlocul tindei pustiite copilul stătea liniștit în leagăn și dormea. Ostenită, Ana se așează lângă el și-l privi. Nu îndrăzni să aprindă o lumină, dar casa din apropiere tot mai ardea, și la lumina aceea copilul se vedea foarte bine. Avea o aluniță cât un bob pe gâtul său mic.

Slujnica, după ce se uită un timp, poate o oră, cum respiră copilul și cum își sughe pumnișorul, își dădu seama că a stat prea mult și a văzut prea mult ca să mai poată pleca fără copil. Se ridică greoi și, cu mișcări domoale, îl înveli în cuvertură, îl luă în brațe și ieși din curte, privind sperioasă în jur, ca un om cu conștiința încărcată, ca o hoată.

După ce se sfătui îndelung cu sora și cumnatul, duse copilul, două săptămâni mai târziu, la țară, în satul Grossaitingen, unde fratele ei mai mare era plugar. Gospodăria aparținea soției, el intrase acolo doar prin căsătorie. Rămăsese hotărât să nu-i spună decât, poate, fratelui cine era copilul, deoarece n-o văzuseră niciodată pe tânăra țarancă și nu știau cum îl va primi pe micul și atât de primejdiosul musafir.

Ana ajunse în sat spre amiază. Fratele, soția și slugile tocmai erau la masă. N-a fost rău primită, dar o privire aruncată noii sale cumnate o făcu să spună că micuțul e al ei. Abia după ce povesti că bărbatul său este în slujbă la o moară dintr-un sat îndepărtat și peste câteva săptămâni o așteaptă cu copilul acolo, țaranca se învioră, iar copilul fu

admirat cum se cuvine.

După-amiază Ana își însoți fratele în pădurice să strângă lemne. Se așezară pe un trunchi de copac și fata îi mărturisi tot adevărul. Observă că nu prea îi venea la îndemână. Poziția lui în gospodărie nu era încă trainică, așa că o lăuda pe Ana că a știut să-și păstreze taina față de nevastă-sa. Era limpede că nu-și credea tânăra nevastă în stare de o purtare prea mărinimoasă față de copilul unui protestant. Stăruia deci să nu dezvăluie adevărul.

Prea mult timp însă acest lucru nu era posibil.

Ana dădea ajutor la cules și totodată își îngrijea copilul, fugind mereu de la ogor acasă, când ceilalți se odihneau. Micuțul se dezvoltă și chiar se îngrășă, râdea de câte ori o vedea pe Ana și încerca voinicește să-și ridice capul. Apoi a venit iarna și cumnata începu să întrebe de bărbatul Anei.

N-avea nimic împotrivă ca Ana să rămână în gospodărie, putea să se facă folositoare. Rău era însă că vecinii se mirau de ce tatăl băiatului nu vine niciodată să-l vadă. Dacă n-o să poată prezenta pe cineva drept tatăl copilului, gospodăria va intra curând în gura lumii.

Într-o duminică dimineată, țăranul înhămă caii și ceru Anei, cu glas tare, să vină cu el să aducă un vițel din satul vecin. Pe drumul plin de hârtoape, o înștiință că a căutat și i-a găsit un bărbat. Era un țăran sărac, bolnav pe moarte; când cei doi intrară în bordeiul lui scund, cu greu îi putu sălta capul de pe cearșaful murdar.

Era gata s-o ia în căsătorie pe Ana. La căpătâi stătea mamă-sa, o bătrână cu pielea gălbejită. Pentru binele ce-l făcea Anei, va primi și ea o răsplată.

În zece minute târgul era încheiat, iar Ana și fratele ei puteau să-și vadă de drum și să cumpere vițelul. La sfârșitul aceleiași săptămâni avu loc cununia. În timp ce preotul mormăia formula de cununie, bolnavul nu-și îndreptă nici măcar o singură dată privirea sticloasă spre Ana. Fratele ei era sigur că peste câteva zile vor primi actul de deces. Și atunci puteau spune că bărbatul Anei, tatăl copilului, murise în drum spre ea, undeva într-un sat

de lângă Augsburg, și nimeni n-avea să se mire că văduva rămâne în casa fratelui ei.

Ana se întoarce veselă de la ciudata ei nuntă fără clopote și fanfară, fără druște și musafiri. În loc de ospăț de nuntă mănca în cămară o bucată de pâine și o felie de slănină, și se duse împreună cu fratele la lada unde se afla copilul, care acum avea un nume. Îi așeză mai bine cearșaful și se uită râzând la fratele său.

Actul de deces se lăsă, ce-i drept, așteptat.

Nici după o săptămână, nici după două nu sosi vreo veste de la bătrână. Ana le spusese celor din gospodărie că bărbatu-său se află în drum spre ea.

Când întrebau unde zăbovește, răspundea că desigur zăpada prea mare îi îngreunează călătoria. Dar după ce mai trecură trei săptămâni, fratele, serios îngrijorat, porni spre satul de lângă Augsburg.

Se întoarce noaptea târziu. Ana încă nu dormea și se repezi la ușă când auzi căruța scârțâind în curte. Îl văzu pe țăran cât de încet deshamă și i se strânse inima. Aducea o veste proastă. Când intrase în bordei, îl găsisese pe cel hărăzit morții stând numai în cămașă la masă și mestecând zdravăn. Se însănătoșise de-a binelea.

Țăranul povesti apoi, fără s-o privească în față pe Ana, că sărăntocul, pe care îl chema Otterer, și mamă-sa păreau ei înșiși surprinși de această întorsătură și probabil nu știau încă ce hotărâre să ia. Otterer nu-i făcuse o impresie prea proastă. Vorbise puțin, iar când mamă-sa a început să-l plângă că s-a împovărat cu o femeie nedorită și cu un copil străin, i-a cerut să tacă. Tot timpul cât au stat de vorbă, a miâncat liniștit dintr-o miâncare cu brânză, și când țăranul plecă tot mai mânca.

În zilele următoare Ana fu firește foarte mâhnită. În clipele de răgaz îl învăța pe băiețel să umble. Când copilul lăsa furca de tors din mână și se clătina cu mânuțele întinse spre ea, își înăbușea cu greu plânsul și, prinzându-l, îl strângea cu putere la piept.

Odată își întrebă fratele: Ce fel de om e bărbatul acela? Nu-l văzuse decât pe patul de moarte și numai

seara, la lumina slabă a unei lumânări. Acum a; flă că <era un om de cincizeci de ani, muncit, ca orice țăran sărac.

În curând îl văzu. Un negustor ambulant îi aduse vestea, dându-și toată silința să fie cât mai misterios, că un „anumit cunoscut” vrea s-o vadă în cutare și cutare zi, la cutare și cutare ceas, în cutare și cutare sat, acolo unde poteca o ia spre Landsberg. Astfel se întâlniră cei doi căsătoriți, undeva între satele lor, pe câmpul gol, acoperit de zăpadă, asemenea căpeteniilor din antichitate între oști.

Bărbatul nu fu pe placul Anei.

Avea dinți mici, cenușii, o măsură cu privirile de sus până jos, deși, fiind înfășurată aproape toată într-o blană groasă de oaie, nu era mult de văzut, apoi pomeni de „taina cununiei”. îi răspunse scurt că trebuie să mai chibzuiască și-l rugă să-i trimită vorbă printr-un neguțator sau măcelar, în trecere prin Grossaitingen, așa ca să audă și cumnată-sa, că ar fi venit mai de mult, dar că s-a îmbolnăvit pe drum.

Otterer încuviință în felul lui cumpănit. Era cât un cap mai înalt decât ea, iar când vorbea îi tot privea gâtul, și asta o scotea din sărite.

Dar vestea nu veni și Ana se gândi să plece pur și simplu cu copilul de la gospodărie și să-și caute o slujbă mai spre sud, poate la Kempten sau Sonnthofen. O rețineau numai nesiguranța șoselelor, despre care se zvoneau multe, și faptul că era în toiul iernii.

Sederea în gospodăria fratelui devenea însă din ce în ce mai dificilă. La masa de prânz, de față cu toate slugile, cumnata o tot iscodea despre bărbatu-său. Odată, când, privind cu milă prefăcută copilul, cumnata spuse tare „sărmana făptură”, Ana se hotărî totuși să plece, dar tocmai atunci băiatul se îmbolnăvi.

Zăcea în lada lui neliniștit, cu obrazii îmbujorați și cu ochii tulburi de fierbințeală, iar Ana veghe lângă el nopți de-a rândul cu teamă și nădejde. Copilul începuse să se însănătoșească și să-și regăsească zâmbetul, când într-o dimineață se auziră bătăi în ușă și intra Otterer.

Nu erau în odaie decât copilul și ea, așa că n-a fost

nevoie să se prefacă, ceea ce de altfel, înspăimântată cum era, i-ar fi fost cu neputință. Stătură mult timp în tăcere, apoi Otterer declară că dinspre partea lui a chibzuit și a venit s-o ia. Și din nou pomeni de taina cununiei.

Ana se supără. Cu glas ferm, deși înăbușit, răspunse omului că nici prin cap nu-i trece să-și petreacă viața cu el, că se cununase numai pentru copil și că nu-i cere nimic decât să le dea ei și copilului numele.

Când vorbi despre copil, Otterer aruncă o privire fugară spre lada unde micuțul zăcea și gângurea, dar nu se apropie. Asta o îndârji pe Ana și mai mult împotriva lui.

Otterer îndrugă câteva cuvinte; că ar trebui să se gândească mai bine, că la ei sărăcia-i bucătar, că mamă-sa ar putea să doarmă în bucătărie. Apoi intră țărancă, îl salută curioasă și-l pofti la prânz. Pe țaran, Otterer îl salută abia când avu farfuria în față, dând neglijent din cap, fără a se preface că nu-l cunoaște și fără a se trăda că-l cunoaște. La întrebările țărăncii, răspunse scurt, privind țință în farfurie, că și-a găsit o slujbă la Mering și că Ana ar putea să se mute la el. Totuși nu stăruie s-o facă de îndată. După prânz se feri să mai dea ochi cu țaranul și, fără să-i fi cerut cineva, se apucă să spargă lemne în dosul casei. Luă parte la cină tot așa de tăcut, iar pe urmă țărancă îi duse o cuvertură de pat în camera Anei să doarmă peste noapte acolo. Dar, lucru ciudat, se ridică greoi și murmură că trebuie să se înapoieze chiar în seara aceea, înainte de a pleca aruncă o privire absentă spre lada copilului, dar nu scoase un cuvânt și nici nu-l atinse.

În aceeași noapte, Ana se îmbolnăvi; fu cuprinsă de febră care dură săptămâni de-a rândul. Zăcea mai tot timpul apatică, și numai de câteva ori, spre amiază, când fierbințeala o mai lăsa, se târa spre lada copilului, să-i potrivească pătura.

În a patra săptămână de boală, Otterer sosi la gospodărie, într-o căruță, și o luă cu copil cu tot. Se supuse fără o vorbă. Se înzdrăveni anevoie, ceea ce nici nu era de mirare, cu supele acelea subțiri din bondeii sărăcăcios. Dar într-o dimineață, dând văzu în ce murdărie era ținut

copilul, se ridică hotărâtă.

Micuțul o primi cu zâmbetul lui drăgălaș pe care, după cum îi tot spunea frate-său, de la ea îl avea. Copilul crescuse și mergea de-a bușilea prin odaie ou o viteză de necrezut, plesnind din palme și scoțând țipete scurte când cădea în nas. îl spălă într-un ciubăr de lemn și își redobândi liniștea.

După câteva zile, însă, nu mai putu suporta viața din bordei. îl înveli pe băiețel în câteva pături, luă o pâine și niște brânza și fugi.

Avusese de gând să se ducă la Sonnthofen, dar nu ajunsese departe. Era încă destul de slăbită, șoseaua desfundată în urma topirii zăpezilor, iar din cauza războiului oamenii din sate deveniseră foarte bănuitori și zgârciți. În a treia zi a călătoriei își scrânti piciorul în șanțul șoselei și, după multe ore în care tremurase pentru soarta copilului, fu dusă la o gospodărie și culcată într-un grajd. Micuțul se târa printre picioarele vacilor și râdea când Ana țipa de spaimă. Până la urmă tot a trebuit să spună oamenilor din gospodărie numele soțului, iar acesta o luă din nou la Mering.

De atunci nu mai încercă să fugă și se resemna. Muncea din greu. Nu era ușor să scoată ceva din peticul de ogor ce-l aveau și să întrețină mica gospodărie. În schimb, bărbatul nu se purta rău cu ea, iar băiețașul mânca pe săturate. Din când în când mai venea și frate-său și-i aducea diferite daruri. O dată a pus să fie vopsită în roșu o hăinuță pentru copil. Așa, se gândise ea, trebuie să-i stea bine unui copil de vopsitor.

Cu timpul se simți chiar mulțumită și, crescându-și copilul, avea multe bucurii. Astfel trecură mai mulți ani.

Într-o zi se duse în sat după niște sirop; când se întoarse, copilul nu mai era în bordei și soțul îi povesti că venise o doamnă elegantă, cu o trăsură, și-l luase. Îngrozită, Ana se rezemă amețită de perete și chiar în aceeași noapte, luându-și doar o legăturică cumerinde, o porni spre Augsburg.

Primul drum în oraș a fost la tăbăcărie. N-au lăsat-o

să intre și nici să-și vadă copilul.

Sora și cumnatul încercau în zadar s-o încurajeze. Alerga pe la autorități și striga disperată că i s-a furat copilul. Merse chiar până acolo încât declară că protestanții i l-au furaț. Atunci află că sunt alte timpuri și că între catolici și protestanți a fost încheiată pacea.

Poate n-ar fi izbutit nimic, dacă nu i-ar fi venit în ajutor o întâmplare deosebit de fericită. Cazul ei fu încredințat unui judecător, un om cu totul deosebit*. Acesta era judecătorul Ignaz Dollinger, vestit în toată Suabia atât pentru grosolănia, cât și pentru erudiția sa, poreclit „gunoierul acesta latin” de către principele elector al Bavariei, cu care lichidase un litigiu al orașului liber, dar cântat și lăudat într-o lungă baladă de oamenii din popor.

Ana i se înfățișă însoțită de sora și cumnatul ei. Bătrânul scund, dar foarte corpulent, ședea într-o cameră mică, sobră, printre vrafuri de pergamente și nu o ascultă decât foarte puțin. Scrise apoi ceva pe o foaie de hârtie, bombănind „Treci acolo, dar hai, iute!” și cu mâna lui mică și grosolană îi arată un loc al încăperii, unde lumina cădea printr-o fereastră îngustă. O privi câteva clipe, cercetându-i fața și, după aceea, suspinând adânc, îi făcu semn să plece.

A doua zi trimise aprodul s-o cheme; nici nu apucase să treacă pragul că începu să țipe la ea:

— De ce n-ai spus că e vorba de o tăbăcărie și de o avere atât de mare?

Ana răspunse cu îndârjire că pe ea numai copilul o interesa.

— Să nu-ți închipui, zbieră judecătorul, că vei putea pune mâna pe tăbăcărie. Chiar dacă bastardul este al tău, averea revine neamurilor lui Zingli.

Ana dădu din cap fără să-și ridice ochii. Apoi spuse:

— El n-are nevoie de tăbăcărie.

— E al tău? răcni judecătorul.

— Da, răspunse ea încet. De-aș putea să-l țin măcar până o învăța toate cuvintele. Abia știe șapte.

Judecătorul tuși și-și orândui pergamentele pe masă.

Apoi spuse mai potolit, dar tot cu supărare în glas:

— Tu vrei plodul, dar îl vrea și capra aia cu cinci fuste de mătase. Lui însă îi trebuie o mamă adevărată.

— Da, zise Ana și îl privi pe judecător.

— Cară-te acum, mormăi el. Sâmbătă am să vă judec.

În sâmbăta aceea, strada principală și piața din fața primăriei, lângă turnul Perlach, erau ticsite de oamenii ce țineau să fie de față la procesul pentru copilul protestantului. Cazul acesta ciudat stârnise de la început multă vâlvă; prin case și gospodării oamenii se întrebau care o fi mama cea adevărată și care cea falsă. La rândul său, bătrânul Dollinger era vestit pentru procesele sale, ce se bucurau de o largă asistență, pentru vorbele usturătoare și zicalele pline de înțelepciune. Dezbaterile conduse de el erau mai îndrăgite decât chermesele și hramurile.

În fața primăriei se îmbulzeau așadar o groază de augsburghezi și o mulțime de țărani din împrejurimi. Vinerea era. zi de târg, și își petrecuseră noaptea în oraș, în așteptarea procesului.

Sala unde judecătorul Dollinger conducea dezbaterile era așa-zisa sală aurie, vestită în toată Germania ca singura sală de o asemenea mărime fără coloane: tavanul era atârnat cu lanțuri de creasta casei.

Judecătorul Dollinger, un munte de carne, mic îi rotund, se afla în fața porții de bronz dintr-un perete lateral. O simplă funie îl despărțea de auditori. Ședea la același nivel cu publicul și n-avea Mei o masă dinainte. Cu ani în urmă el însuși orfnduise lucrurile așa; ținea mult la ceremonial.

De partea cealaltă a funiei se aflau doamna Zingli cu părinții și rudele decedatului domn Zingli, venite din Elveția - doi bărbați respectabili, bine îmbrăcați, cu înfățișarea unor negustori înstăriți - și Ana Otterer cu soră-sa. Lângă doamna Zingli se vedea o doică și copilul.

Toți, părțile și martorii, stăteau în picioare. Judecătorul Dollinger obișnuia să spună că dezbaterile se sfârșesc mai repede dacă împlicinații sunt obligați să stea

în picioare. Dar poate îi lăsa să stea așa numai ca să-l ascundă de public, să nu poată fi văzut decât dacă oamenii s-ar ridica în vârful picioarelor și ar întinde gâtul.

La începutul procesului avu loc un incident. Când Ana zări copilul, scoase un țipăt și pași înainte, iar copilul se ceru la ea, se zvârcoli în brațele doicii și începu să urle. Judecătorul porunci să fie scos din sală.

Apoi o strigă pe doamna Zingli.

Aceasta se apropie foșnindu-și rochia și, ducând din când în când o batistă la ochi, povesti că pe vremea jafurilor soldații imperiali i-ar fi răpit copilul. Că tot în noaptea aceea servitoarea venise în casa tatălui ei, spunând, desigur în așteptarea unei răsplăți, că micuțul s-ar mai afla în casă. O bucătăreasă a tatălui ei trimisă la tăbăcărie nu găsisese însă copilul, așa încât presupune că persoana (și arată spre Ana) și-l însușise cu scopul de a storce într-un fel bani. Mai curând sau mai târziu, tot ar fi ridicat asemenea pretenții, dacă între timp copilul nu i-ar fi fost luat.

Judecătorul Dollinger strigă pe cele două rude ale domnului Zingli, întrebându-le dacă pe vremea aceea se interesaseră de domnul Zingli și ce anume le-a comunicat doamna Zingli.

Ei declarară că doamna Zingli le-ar fi trimis vorbă că bărbatul i-a fost omorât, iar copilul l-ar fi încredințat unei slujnice, unde era bine îngrijit. Vorbiră despre ea într-un mod foarte nefavorabil, lucru de altfel lesne de înțeles, deoarece averea le-ar fi revenit lor, dacă doamna Zingli ar fi pierdut procesul.

După ce ascultă martorii, judecătorul se adresează din nou doamnei Zingli, căutând să afle dacă nu cumva atunci, în timpul atacului neașteptat, nu-și pierduse capul și-și părăsise copilul.

Doamna Zingli se uită la el, mirată, cu ochii albaștri, spălăciți, și spuse indignată că nu și-a părăsit copilul.

Judecătorul Dollinger își dresă glasul și o întrebă cu vădit interes dacă crede într-adevăr că nicio mamă n-ar fi în stare să-și părăsească copilul.

Da, așa crede, răspunse ea cu hotărâre.

Nu e de părere atunci, o întrebă mai departe judecătorul, că o mamă care totuși ar face asta ar trebui bătută zdravăn la fund, oricâte fuste ar purta pe ea?

Doamna Zingli nu răspunse, iar judecătorul o chemă pe Ana, fosta slujnică. Aceasta se apropie în grabă și spuse cu voce șoptită ceea ce spusese și la cercetările preliminare. Vorbea ca și cum în același timp ar fi tras cu urechea și privea din când în când către ușa cea mare, în dosul căreia duseseră copilul, de parcă i-ar fi fost teamă că tot mai urlă.

Declară că în noaptea aceea fusese într-adevăr la unchiul doamnei Zingli, dar că apoi nu s-a mai întors la tăbăcărie, fiindu-i frică de soldații imperiali și fiind îngrijorată pentru propriul ei copil, care se afla la niște oameni de treabă în localitatea vecină, Lechhausen.

Bătrâul DIQ - llingejr o ÎAtr-rupșe groasă & flux (x bombăni că așadar existase în oraș barem o persoană cuprinsă de ceea ce se poate numi frică. Se bucura constatând acest lucru, deoarece era o dovadă că măcar o persoană avusese atunci un dram de judecată. Desigur, nu fusese frumos din partea martorei că se îngrijise numai de propriul ei copil, dar, pe de altă parte, o vorbă din popor spune că sângele apă nu se face, și o mamă adevărată se duce să și fure pentru copilul ei, lucru însă cu desăvârșire oprit de lege, căci proprietatea e proprietate, și cine fură acela și minte, și a minți e de asemenea oprit de lege. Apoi își ținu una dintre lecțiile sale înțelepte și aspre despre viclenia oamenilor care înșală justiția până nu mai pot, și după o mică digresiune privitoare la țăranii care botează cu apă laptele nevinovatelor vaci și despre primăria orașului care ia țăranilor dări prea mari, toate astea neavând nici în clin, nici în mână cu procesul, anunță că depozițiile martorilor au luat sfârșit și n-au dus la niciun rezultat.

Făcu apoi o lungă pauză, dând vădit semne de nedumerire și privind împrejur de parcă ar fi așteptat de undeva să i se spună cum s-ar putea ajunge la o încheiere.

Oamenii se uitară uimiți unul la altul, unii își întinseră gâturile pentru a apuca să arunce o privire spre judecătorul încurcat. În sală se făcu o tăcere adâncă, doar zgomotul mulțimii de pe strada se mai auzea.

Oftând, judecătorul luă apoi din nou cuvântul.

— N-a fost stabilit, spuse el, care este adevărata mamă. Vai de capul copilului. S-a mai auzit despre tați că dau îndărăt, ticăloșii, și nu vor să-și recunoască paternitatea, dar iată, că mi se înfățișează aici două mame deodată. Instanța le-a ascultat atât cât merită, adică pe fiecare câte cinci minute, după ceas, și a ajuns la convingerea că amândouă mint cu nerușinare. După cum am spus însă, trebuie să ne gândim și la copil; el trebuie să aibă o mamă. Să stabilim deci, fără a lua în seamă flecărelile, cine este adevărata mamă a copilului.

Și, cu o voce supărată, îl chemă pe aprod, poruncindu-i să aducă o cretă. Aprodul plecă și aduse o bucată de cretă.

— Trage cu creta aci, pe podea, un cerc în care să încapă trei persoane, îi ordonă el.

Aprodul se lăsă în genunchi și trase cu creta cercul.

— Acum adu copilul! porunci judecătorul.

Copilul fu adus. Iarăși începu să plângă și se ceru la Ana. Bătrânul Dollinger, fără să se sinchisească de plânsete, își rosti cuvântarea cu glas ceva mai tare.

— Proba ce o voi încerca acum, anunță el, am găsit-o într-o carte veche și se arată a fi destul de bună. Ideea simplă care stă la baza acestei probe cu cercul de cretă este că mama adevărată se recunoaște după dragostea ei pentru copil. Trebuie deci încercată puterea acestei dragoste. Aprod, pune copilul în cercul de cretă!

Aprodul luă din brațele doicii copilul care plângea într-una și-l puse în cerc.

Judecătorul continuă, adresându-se doamnei Zingli și Anei:

— Intrați și voi în cercul de cretă, apucați fiecare copilul de câte o mână și, când spun „gata”, căutați să-l trageți afară din cerc. Care dintre voi îl iubește mai

puternic va avea și putere mai mare și va trage copilul în partea ei.

În sală se stârnise rumoare. Spectatorii ridicați în vârful picioarelor se luară la ceartă cu cei ce stăteau în față.

Din nou se făcu o liniște mormântală, când cele două femei intrară în cerc și apucară fiecare câte o mână a copilului. Copilul amuțise și el, de parcă presimțea ce se petrece. Își întorsese spre Ana obrăjorii acoperiți de lacrimi.

Apoi judecătorul comandă „gata”.

Cu o singură smucitură zdravănă, doamna Zingli trase copilul din cercul de cretă. Ana se uită după el tulburată și nedumerită. De teamă să nu i se întâmple copilului vreun rău, dacă ar fi fost tras de

— Ambele brațe din două părți în același timp, îi dădu

— Numaidecât drumul.

Bătrânul Dollinger se ridică.

— Și cu asta știm acum, rosti el cu voce tare, cine este adevărata mamă. Luați copilul de la asta., L-ar rupe, cu sânge rece, în bucăți.

Și făcându-i un semn din cap Anei, plecă repede din sală să-și ia micul dejun.

În săptămânile următoare, țăranii mai isteți la minte din împrejurimi își povesteau unii altora că judecătorul, când i-a dat femeii din Mering copilul, i-a făcut cu ochiul.

În ianuarie 1945, când războiul lui Hitler era pe sfârșite, o țărancă din Thuringia visă că o strigă fiu-său de pe front și, ieșind în curte, încă amețită de somn, i se păru că-l vede la fântână cum bea apă. Când îi vorbi, își dădu seama că era unul dintre tinerii prizonieri ruși repartizați la gospodărie pentru muncă forțată. Peste câteva zile, ducându-se cu mâncare la prizonierii care dezgropau niște trunchiuri de copaci într-o pădurice apropiată, i se întâmplă ceva ciudat. La plecare, privind îndărăt, îl văzu pe același prizonier, un om de altfel bolnăvicios, cum își întoarce fața cam dezamăgit spre oala de tablă în care

cineva îi oferea supă, și deodată fața asta se transformă în aceea a fiului ei. În zilele următoare, deseori, tânărul lua înfățișarea fiului ei, printr-o bruscă transformare a feței și doar pentru câteva clipe. Apoi prizonierul se îmbolnăvi; zăcea în hambar fără nicio îngrijire. Țăranca simțea o pornire din ce în ce mai puternică de a-i duce ceva întăritor, era însă împiedică de fratele ei; acesta, invalid de război, conducea gospodăria și se purta brutal cu prizonierii, mai ales că lucrurile începuseră să meargă alandala și satul se temea de prizonieri. Țăranca nu se putea împotrivi argumentelor lui, socotind și ea că nu se țuvine să ajute niște oameni inferiori despre care iuzise lucruri îngrozitoare. Trăia cu teama de ce-ar: putea dușmanii să-i facă fiului ei, care lupta în Răsărit. Și astfel încă nu-și îndeplinise hotărârea pe jumătate luată de a-l ajuta pe acest prizonier, când, într-o seară, surprinse în mica livadă înzăpezită o discuție agitată, purtată de un grup de prizonieri, acolo, în frig, desigur pentru a acționa pe ascuns. Era și tânărul printre ei, scuturat de friguri și, probabil din cauza slăbiciunii lui deosebite, se sperie de ea cel mai tare. În toiul spaimei se ivi din nou acea ciudată schimbare a feței, încât fețieia văzu chipul foarte speriat al fiului său. Asta

O preocupă mult timp și cu toate că dintr-un simț aii datoriei îi dezvălui fratelui convorbirea surprinsă în livadă, se hotărî totuși să-i strecoare tânărului, pe ascuns, bucata de șorici de la șunca pregătită dinainte. Lucrul acesta, ca de altfel multe fapte bune în cel de-al treilea Reich, se dovedi în să extrem de dificil și plin de riscuri. Îl avea ca dușman în această acțiune pe propriul ei frate, îl nici de prizonieri nu putea fi sigură. Totuși a rbușit. Cu acest prilej descoperi că prizonierii aveau într-adevăr intenția să fugă, deoarece, Armata Roșie apropiindu-se, din zi în zi creștea pericolul să fie târâți spre Vest, sau să fie pur și simplu uciși. Țăranca nu putu să refuze tânărului prizonier, de care era legată acea ciudată întâmplare, anumite rugăminți exprimate prin gesturi și prin câteva frânturi de cuvinte nemțești, și se lăsă astfel implicată în planurile de

evadare ale prizonierilor. Făcu rost de o jachetă și de niște foarfeci mari pentru tăiat tablă. Ciudat, însă, din acel moment transformarea feței nu se mai repetă; țărancă îl ajuta acum numai pe tânărul cel străin. Se cutremură deci când într-o dimineață, spre sfârșitul lunii februarie, auzi bătăi în fereastră și, privind afară, zări prin geam, în lumina zorilor, chipul fiului ei. De astă dată era chiar fiul ei. Purta uniformă zdrențuită a batalioanelor SS, compania sa fusese nimicită, iar el aduse tulburat vestea că rușii se află la numai câțiva kilometri de sat. Întoarcerea sa acasă trebuia să rămână neapărat secretă. Într-un fel de consiliu de război, ținut într-un ungher al podului între țărancă, fratele și fiul ei, se hotărâră înainte de toate să scape de prizonieri, deoarece se putea ca ei să-l fi văzut pe cel din SS, și apoi în orice caz vor dezvălui felul cum au fost tratați, în apropiere se găsea o carieră de piatră. SS-istul insistă ca în noaptea următoare prizonierii să fie atrași unul câte unul afară din șopron și uciși, Cadavrele puteau fi aruncate apoi în carieră. Seara, prizonierii aveau să primească în plus câteva rații de rachiu; asta, susținea fratele, nu li se va părea prea suspect, deoarece atât el cât și slugile se purtaseră în timpul din urmă deosebit de prietenos cu rușii, ca să le câștige bunăvoința în ultima clipă.

Dezvoltându-și planul, tânărul din SS observă deodată că mamă-sa tremură. Bărbații hotărâră să n-o mai lase în niciun caz să se apropie de șopron. Plină de groază ea așteaptă noaptea. Rușii primiră rachiul cu aparentă mulțumire, iar țărancă îi auzi cântând, beți, cântecele lor melancolice. Dar, pe la unsprezece noaptea, când fiul său intră în șopron, prizonierii pleaseră. Beția fusese simulată. Tocmai ultima manifestare de bunăvoință nefirească a celor din curte îi convinsese că Armata Roșie trebuie să fie foarte aproape. Rușii sosiră în a doua jumătate a nopții. Fiul zăcea beat sus, în pod, în timp ce, copleșită de panică, țărancă încerca să-i ardă uniformă SS. Se îmbătase și frate-său. Ea singură trebui să-i întâmpine pe ruși și să le dea de mâncare. O făcu cu fața împietrită.

Rușii plecară de (timineată, Armata Roșie își continua înaintarea. Nedormit, fiu-său ceru din nou rachiou și declară cu hotărâre că intenționează să-și croiască drum spre trupele armatei germane, aflate în plină retragere, pentru a lupta mai departe. Țăranca nu încercă să-l convingă că a lupta mai departe îmi

Seamănă pieire sigură. Disperată, i se arunca în cale și căută să-l rețină cu forța. Fiul o trânti jos, în paie. Sculându-se, mama se pomeni cu o bucată de oiște în mână și, ridicând brațul, îl doborî pe turbat, în aceeași dimineață, o țărancă opri căruța în fața comandamentului rus din târgul vecin și-l predă prizonier pe fiu-său, legat cu un juvăț, în scopul, cum căuta să-i explice unui tălmaci, de a-l păstra în viață.

Cariera publică a marelui Francis Bacon s-a sfârșit ca o parabolă ieftină despre amăgitoarea zicală „După faptă și răsplată”. El, judecător suprem al imperiului, a fost găsit vinovat de corupție și aruncat în închisoare. Anii cât a fost lord cancelar, a toate acele execuții, concesionări de monopoluri păgubitoare, arestări ilegale și sentințe impuse, sunt socotiți drept cei mai întunecați și mai rușinoși. *din* istoria Angliei. După ce a fost demascată și a făcut mărturisiri, faima lui în lume ca umanist și filosof a contribuit la cunoașterea fărădelegilor sale până departe, peste hotarele imperiului.

Era bătrân când i s-a permis să se întoarcă din închisoare pe moșia sa. Trupul îi era istovit de eforturile depuse pentru a doborî pe alții și de suferințele pricinuite de către cei ce l-au doborât. Totuși, abia întors acasă, se adânci în studierea intensă a științelor naturii. Să stăpânească asupra oamenilor nu izbutise. Atunci își consacră puterile, fă-te îi mai rămăseseră, căutării modului prin care omenirea ar putea dobândi stăpânirea asupra forțelor naturii.

Cercetările sale, închinată lucrurilor utile, îl duceau mereu din camera de studiu pe ogoare, în grădini sau în grajdurile domeniului. Ore întregi se întreținea cu

grădinarii despre posibilitățile de altoire a pomilor, sau învăța slujnicele cum să măsoare cantitatea de lapte a fiecărei vaci. Astfel îi atrase atenția un tânăr grăjdar. Se îmbolnăvisese un cal de preț și băiatul îi aducea filosofului vești de două ori pe zi. Zelul și spiritul lui de observație îl încântară pe bătrân.

Dar când se duse într-o seară în grajd, auzi o femeie în vârstă spunându-i băiatului: „E om rău, ferește-te de el. O fi domn mare și o fi având bani mulți, dar e rău. Ți-e stăpân, slujește-l așa cum trebuie, dar nu uita nicio clipă că e om rău.*

Filosoful nu mai auzi răspunsul băiatului, pentru că se întoarse repede și se înapoie în casă, dar a doua zi dimineața îl găsi pe băiat neschimbat față de el.

După ce calul se înzdrăveni, bătrânul ceru băiatului să-l însoțească pe multe din drumurile sale și îi încredință diverse treburi mai ușoare. Încet, încet se obișnuie să discute cu el despre unele experiențe. Nu alegea însă de loc acele cuvinte, socotite de obicei de către oamenii maturi a fi pe înțelesul copiilor, ci îi vorbea ca unui erudit. Toată viața comunicase cu spiritele cele mai alese și rar fusese înțeles, iar asta nu pentru că ar fi fost lipsit de limpezime, ci pentru că era prea limpede. De aceea nu lua în seamă truda băiatului, îl corecta însă cu răbdare de câte ori îl vedea luptându-se cu cuvinte necunoscute.

Principalul exercițiu pentru băiat îl constituia descrierea obiectelor din jur și a proceselor ce le vedea desfășurându-se în fața ochilor. Filosoful îi arăta câte cuvinte există și câte sunt necesare pentru a descrie natura unui obiect în așa fel încât să poată fi cât de cât recunoscut din descriere și mai ales să poată fi mânuit conform descrierii. Există și unele cuvinte care mai bine nu s-ar folosi, ca „bun”, „rău”, „frumos” și altele, pentru că, în fond, ele nu exprimă nimic.

Băiatul pricepu în curând că nu prea are rost să spună că un gândac e „urât”. Nici cuvântul „repede” nu este suficient, trebuie arătat cât de repede se mișcă în comparație cu alte ființe de mărimea lui și ce anume face

posibil acest lucru. Trebuie așezat când pe o suprafață înclinată, când pe una dreaptă și să se facă zgomot ca să fugă, sau să i se pună mici momele spre care să se miște. Obișnuindu-te cu gândacul, acesta își pierde „repede”, urâtenia. Într-o zi, când filosoful îl întâlnește pe băiat, îl puse să descrie bucata de pâine ce o ținea în mână.

— În acest caz poți folosi liniștit cuvântul „bună”, supuse bătrânul, pentru că pâinea este făcută de om pentru a fi mâncată și poate fi, pentru el, bună sau rea. Numai în cazul unor obiecte mai mari, create de natură, și nu în scopuri imediate și bine determinate și, mai ales, create nu numai pentru folosința oamenilor, e stupid să-l te mulțumești cu asemenea cuvinte.

Băiatul se gândi atunci la vorbele bunicii despre *Mylord*.

Făcea progrese rapide în a-l înțelege, pentru că era vorba de fiecare dată doar de ceva absolut palpabil ce trebuia priceput: că, în urma leacurilor aplicate calul s-a însănătoșit, sau că din cauza mijloacelor folosite un om a pierit. Înțelegea de asemenea că trebuie să rămână mereu o îndoială rațională dacă într-adevăr metodele aplicate au determinat schimbările observate. E puțin probabil că băiatul pricepea însemnătatea științifică a modului de gândire al marelui Bacon, dar utilitatea evidentă a tuturor acestor acțiuni îl entuziasma.

Îl înțelegea pe filosof în felul următor: o nouă eră a început în lume. Omenirea își sporește cunoștințele aproape zi de zi. Și toate cunoștințele sunt consacrate creșterii bineistării și fericirii pe pământ. În frunte se află știința. Știința cercetează universul tot ce există pe pământ, plantele, animalele, solul, apa, aerul pentru a trage cât mai multe foloase de pe urma lor. Nu ceea ce se crede are însemnătate, ci ceea ce se știe. Se crede mult prea mult și se știe mult prea puțin. De aceea trebuie verifici tu însuși totul, cu mâna ta, și nu trebuie să vorbești decât despre ceea ce vezi cu ochii și ar putea să fie de oarecare folos.

▼ Asta era învățătura cea nouă și către ea se

îndreptau oamenii, din ce în ce mai mulți și mai însuflețiți, hotărâți să întreprindă cercetări în acest Sens.

Un rol deosebit aveau în această privință cărțile, deși existau și multe cărți proaste. Băiatul își dădea ieama că trebuie să ajungă la cărți dacă vrea să se numere și el printre oamenii care întreprindeau noile cercetări.

În biblioteca din casă, desigur, nu ajungea niciodată. Pe *Mylord* trebuia să-l aștepte în fața grajdurilor. O singură dată, după ce bătrânul nu venise Piai multe zile, i s-a permis să-l întâlnească în parc. Curiozitatea lui de a vedea camera de studiu, unde itloapte de noapte ardea lampa până târziu, creștea însă tot mai mult. De lângă un gard viu aflat în dreptul camerei putea să arunce o privire spre rafturile cu cărți.

P Se hotărî să învețe a citi.

Acest lucru însă nu era chiar atât de simplu. Iprietoul căruia îi destăinui această dorință, se uită % el ca la un păianjen ivit pe masă la micul dejun.

— Vrei să citești vacilor *Evanghelia* Domnului? Îl întrebă cu acreală. Și băiatul putea fi mulțumit că scăpase fără o palmă.

Trebuia deci să caute o altă cale.

În sacristia bisericii din sat se afla un liturghier. Dar acolo putea ajunge numai prezentându-se pentru a trage clopotele. Dacă ar putea afla care anume bucată o cânta preotul la liturghie, trebuie să fie cu puțință și găsirea unei legături între cuvinte și litere. În tot cazul băiatul începu să învețe pe dinafară la liturghie cuvintele latine ce le cânta preotul, cel puțin unele dintre ele. Preotul rostea însă tare nedeslușit cuvintele, iar de foarte multe ori nici nu citea liturghia.

Totuși, după un timp, băiatul fu în stare să cânte după preot unele începuturi. Mai-marele peste grajduri îl surprinse în spatele șopronului la un asemenea exercițiu și îl bătu, crezând că vrea să-l imite, în bătaie de joc, pe preot. Așa că palmele au răsunat zdravăn.

Băiatul nu reușise încă să stabilească în cartea de liturghii locul unde se aflau cuvintele cântate de preot,

când se întâmplă o mare nenorocire, punând capăt pentru moment strădaniilor sale de a învăța să citească. *Mylord* căzu la pat, bolnav de moarte.

Zăcuse toată toamna și nu era prea sănătos nici în iarnă, când porni într-o sanie deschisă spre o moșie la câteva mile depărtare. Băiatului i se îngăpui să-l însoțească. Stătea pe talpa saniei, lângă mapră.

m: Vizita se terminase, bătrânul, însoțit de gazdă, Rășea anevoie spre sanie, când zări pe drum o vraștie înghețată. Oprindu-se, o întoarse cu bastonul; - De când crezi dumneata că zace aci? îl auzi păiatul întrebând gazda, care venea după dânsul! cu o sticlă cu apă caldă.

k; - De un ceas, de o săptămână, sau de mai mult, ifu răspunsul.

Bătrânelul pași îngândurat mai departe și-și luă rămas bun foarte distrat de la gazdă. **f.**

— Carnea îi e încă foarte proaspătă, Dick, spuse ț jel, întorcându-se către băiat, după ce sania pornise.

? O bucată de drum merseară destul de repede penveru că se așternuse amurgul peste întinderile de jfcăpadă, iar gerul se înăsprise simțitor. Așa se împâmplă, că, intrând pe poarta curții, călcară o găină ijcăpată probabil din coteț. Bătrânul urmărea străduințele vizitiului de a ocoli găina, care tot mai /dădea din aripile țepene și, când văzu că manevra ȘBU izbuteste, făcu semn să oprească.

Căznindu-se să iasă din pături și blănuri, coborî din sanie și, sprijinindu-se de brațul băiatului, se întoarse la locul unde zăcea găina, cu toate avertismentele vizitiului privitoare la ger. **r** Era moartă.

h [Bătrânul ceru băiatului s-o ridice.

— Scoate-i mațele, porunci el.

— N-aș putea să fac treaba asta în bucătărie? întrebă vizitiul, văzându-și stăpânul atât de plăpând în bătaia vântului rece.

— Nu, e mai bine aici, răspunse el. Dick are desigur un cuțit, și apoi ne trebuie zăpadă.

Băiatul făcu ce i se poruncise; bătrânul, care parcă

uitase de boală și de ger, se aplecă el însuși, luă o mână de zăpadă și o băgă cu grijă în interiorul găinii.

Băiatul pricepu. Luă și el zăpadă și-i dădu dascălului său găina s-o umple toată.

— În felul acesta ar trebui să se păstreze proaspătă săptămâni întregi, spuse cu însuflețire bătrânul. Așezați-o pe lespezile de piatră din pivniță.

Făcu pe jos drumul scurt înapoi până la ușă, puțin obosit și sprijinindu-se greoi de băiat, care purta sub braț găina umplută cu zăpadă.

Intrând în hol, începură să-l scuture frisoanele.

A doua zi dimineată, zăcea cu febră mare.

Băiatul umbla de colo colo și căuta să prindă vreo veste despre starea dascălului său. Află destul de puțin. Viața pe întinsa moșie continua netulburată. De-abia a treia zi se produse o schimbare. Fu chemat în camera de lucru.

Bătrânul zăcea într-un pat strâmt, de lemn, acoperit cu multe cuverturi, dar ferestrele erau deschise, așa că era frig. Bolnavul părea totuși cuprins

fele fierbințeală. Cu voce tremurătoare întrebă de Starea găinii umplute cu zăpadă.

Băiatul răspunse că arată la fel de proaspătă. – Așa e bine, zise mulțumit bătrânul. Peste

două zile îmi vei da din nou de știre! **r** Plecând, băiatul regretă că nu adusese și găina. Bătrânul părea mai puțin bolnav decât se vorbea în tinda slugilor.

Dick schimba de două ori pe zi zăpada și găina; nu-și pierduse încă din prospețime, când el porni din nou spre camera bolnavului.

Se lovi de obstacole cu totul neobișnuite.

v Sosiseră medici din capitală. Pe coridor se auzeau șoapte, glasuri, unele poruncitoare, altele supuse, și peste tot se iveau chipuri necunoscute.

Un servitor, care ducea spre camera bolnavului ton platou acoperit cu un șervet mare, îl goni cu asprime.

De mai multe ori, dimineata și după-amiaza, făcu încercări kadarnice de a pătrunde în camera bolnavului.

Medicii străini parcă aveau de gând să se stabilească în castel. I se păreau niște păsări flegre, uriașe, năpustite asupra unui bolnav neputincios. Pe înserate se ascunse într-o cămaruță de pe coridor unde era tare frig. Tremură bine de tot, dar socoti acest lucru favorabil, deoarece, în intensul experienței, găina trebuia să fie neapărat ținută la rece.

În timpul cinei puhoiul de oameni în negru ce mai rări puțin, iar băiatul putu să se strecoare în camera bolnavului.

Bătrânul era singur, toți se duseseră la masă. Lângă pat se afla o lampă de carte cu abajur verde. Bătrânul avea fața neobișnuit de zbârcită și palidă ca ceara. Ținea ochii închiși, și-și mișca neliniștit mâinile pe cuvertura scorțoasă. În cameră era tare cald, ferestrele fuseseră închise.

Băiatul făcu vreo câțiva pași spre pat, ținând strâns găina la piept, și spuse încet, de mai multe ori: *Mylord*. Nu primi niciun răspuns. Bolnavul însă nu părea să doarmă pentru că buzele i se mișcau din când în când ca și cum ar fi vorbit.

Convins de însemnătatea unor viitoare instrucțiuni cu privire la experiență, băiatul se gândi să-i trezească atenția. Dar înainte de a apuca să tragă puțin de cuvertură – lada unde se afla găina a trebuit s-o pună pe un scaun – se pomeni înșfăcat de la spate și smucit înapoi. Un om gras, cu o față cenușie, îl privea ca pe un ucigaș. Cu prezență de spirit, băiatul se răsuci și, dintr-o săritură, apucând lada, țâșni pe ușă afară.

Pe coridor i se păru că-l zărise intendentul care tocmai urca scările. Prost lucru. Cum să dovedească el că venise chemat la *Mylord* în folosul terminării unei experiențe importante? Bătrânul se afla cu liftul sub tirania medicilor, o arătau ferestrele încțiise din camera lui.

If și, într-adevăr, zări un servitor îndreptându-se jiprin curte spre grajd. Așa că renunță la cină și, Șitupă ce duse găina în pivniță, se ascunse în *magade* nutrețuri.

Cercetările care îl amenințau îi tulburau somnul.

Numai după multe șovăieli ieși a doua zi dimineața din ascunziș.

Nimeni nu se sinchisea de el. În curte era un groaznic du-te-vino. *Mylord* murise spre dimineață.

Băiatul se învărti toată ziua, amețit ca după o lovitură în cap. Avea impresia că nu va putea suporta pierderea dascălului. Târziu după-amiază, coborând în pivniță cu un lighean plin de zăpadă, mâhnirea pentru moartea stăpânului se transformă în mâhnire pentru experiența neterminată și plânse deasupra lăzii. Ce se va alege de marea descoperire? întorcându-se în curte – picioarele i se păreau atât de grele încât se uită înapoi la urmele lăsate în zăpadă, să vadă dacă nu cumva sunt mai adânci ca de obicei – constată că medicii din JLondon încă nu plecaseră. Caleștile tot acolo erau.

Cu toată aversiunea față de ei, se decise să le comunice descoperirea. Doar erau savanți și trebuia să-și dea seama de însemnătatea experienței. Luă fedița cu găina înghețată și se postă după fântână, stând ascuns până ce trecu unul dintre domni, un om scund, care nu prea inspira teamă. Îi ieși în cale, îi prezentă lada. La început vocea i se opri în gât, dar pe urmă izbuti să-și exprime în cuvinte poticnite dorința.

— Lordul a găsit-o moartă acum șase zile, excelență. Am umplut-o cu zăpadă. Lordul era de părere că va rămâne proaspătă. Vedeți și dumneavoastră, a rămas proaspătă de tot.

Scundul holbă mirat ochii la ladă.

— Ei, și? întrebă.

— Nu s-a stricat, spuse băiatul.

— Așa, spuse scundul.

— Uitați-vă și dumneavoastră, insistă băiatul

— Văd, zise scundul și, dând din cap, plecă mai departe.

Băiatul privi uluit după el. Nu putea să-l înțeleagă. Oare bătrânul nu-și pricinuisе moartea dându-se jos din sanie pe ger, pentru a face experiența? El, cu mâinile lui, luase zăpada de jos, asta era cert.

Merse încet înapoi spre ușa pivniței, dar în apropiere se opri, se întoarse brusc și fugi la bucătărie.

Îl găsi pe bucătar foarte ocupat, pentru că erau așteptați la cină oaspeți din împrejurimi pentru înmormântare.

— Ce vrei cu pasărea? mârâi supărat bucătarul. Doar e înghețată bocnă.

!

— Narc importantă, zise băiatul. *Mylord* a spus că n-are importanță.

Bucătarul îl privi o clipă distrat, apoi plecă grav cu o tavă mare în mână spre ușa, probabil să arunce ceva afară.

Băiatul se ținu scai după el, cu lada.

— Nu s-ar putea cumva încerca? îl imploră.

Bucătarul își pierdu răbdarea, apucă găina cu mâinile lui puternice și *cu* o mișcare viguroasă o azvârli în curte.

— Tu n-ai altă grijă? urlă scos din fire. Doar a murit excelența-sa, lordul.

Băiatul ridică înfuriat găina de jos și se furișă cu ea mai departe.

Următoarele două zile trecură cu pregătirile de lănmormântare. Avea mult de lucru cu înhămarea și deshămarea cailor și aproape că dormea cu ochii deschiși, noaptea, când puneă zăpadă proaspătă în jadiță. I se părea totul fără nădejde, era cea nouă se sfârșise.

Dar a treia zi, în ziua înhumării, băiatul proaspăt spălat și îmbrăcat în hainele cele mai bune se simți în cu totul altă dispoziție. Era o vreme de

1 iarnă frumoasă, senină și dinspre sat se auzea cum bat clopotele.

Cu speranțe noi, coborî în pivniță și privi mult timp, atent, găina moartă. Nu reuși să observe nici urmă de putrezire. Așeză cu băgare de seamă pa

49

— 40? 9 sărea în ladă, o umplu cu zăpadă curată, albă, luă lada sub braț și porni spre sat.

Fluierând vesel, intră în bucătăria joasă a bunicii. Părinții îi muriseră de mult, ea îl crescuse și se bucura de

încrederea lui. Fără să-i arate la început conținutul lădiței, îi povesti bătrânei care tocmai se îmbrăca pentru înmormântare, despre experiența lordului.

Bunica îl ascultă cu răbdare.

— Doar se știe, spuse ea apoi. Întepenesc la frig și se păstrează o bucată de timp. Ce-i așa deosebit în asta?

— Eu cred că se mai poate mânca, răspunse băiatul străduindu-se să pară cât mai indiferent.

— Să mănânci o găină moartă de o săptămână!

Doar e otrăvitoare.

— De ce? Dacă nu s-a schimbat de când a murit? Și a fost ucisă de sania lordului, era deci sănătoasă.

— Da, dar înăuntru, înăuntru e stricată! zise bătrâna, pierzându-și puțin răbdarea.

— Nu cred, spuse ferm băiatul, privind cu ochii lui limpezi găina. Înăuntru a fost tot timpul zăpadă. Cred că am s-o gătesc.

Bătrâna se supără.

— Ai să vii cu mine la înmormântare, zise ea în cele din urmă. Excelența-sa, lordu! a făcut destule pentru tine, așa că se cuvine să mergi cuminte după sicriu.

Băiatul nu-i răspunse. În timp ce bătrână își punea pe cap basmaua neagră, el scoase găina, îndepărtă ultimele resturi de zăpadă de pe ea și o așeză pe două surcele în fața sobei. Trebuia să se dezghețe.

Bătrână nu se mai uita la el. Când fu gata de drum, îl luă de mână energic și ieși cu el pe ușă.

O bucată de drum merseră frumos amândoi. Pe drum mai întâlneau mulți oameni, bărbați și femei, ducându-se la înmormântare. Deodată băiatul scoase un țipăt de durere. Nimerise cu piciorul într-un troian de zăpadă. Cu fața schimonosită, îl trase afară, schiopătă până la o piatră din câmp și se așeză, frecându-și piciorul.

— Mi l-am scrântit.

Bătrână îl privi bănuitoare.

— Dar de mers poți să mergi.

— Nu, răspunse el posomorât. Și dacă nu mă crezi, poți să te așezi lângă mine până îmi trece.

Bătrână se așează tăcută lângă el.

Se scurse un sfert de ceas. Mai treceau săteni, dar, firește, tot mai puțini. Amândoi ședeau încăpățânați pe marginea drumului.

▼ Apoi bătrână spuse serios:

— Nu te-a învățat el că nu trebuie să minți?

K

Băiatul nu-l răspunse. Bătrână se ridică oftând.

I se făcuse frig.

— Dacă nu vii în zece minute după mine, zise dânsa, am să te spun lui frate-tău să-ți tragă o sfântă de bătaie.

Și cu asta pași mai departe, grăbită să nu piardă discursul funebru.

Băiatul așteaptă până ce bătrână se depărtă, apoi se sculă încet. O porni înapoi, întorcând adesea capul și schiopătând un timp. Abia când un tufiș îl ascunse de vederea bătrânii, pași din nou ca de obicei.

În bucătărie, se așează lângă găină și o privi nerăbdător. Are s-o fiarbă într-o oală cu apă și va mânca o aripă. O să vadă pe urmă dacă a fost otrăvitoare sau nu.

Tot mai ședea, când în depărtare se auziră trei lovituri de tun. Erau trase în onoarea lui Francis Bacon, baron de Verulam, Viscount St. Alben, fost Lord Cancelar al Angliei, care nu pe puțini contemporani îi umpluse de dezgust, dar pe mulți și de entuziasm pentru științele folositoare.

W* Giordano Bruno, omul din Nota ars pe rug Ijif pentru erezie, în anul 1600, de către autoritățile Inchiziției din Roma, este considerat pretutindeni om însemnat, nu numai pentru ipotezele lui înifăznețe, adeverate mai târziu, despre mișcările ilustrelor, ci și pentru atitudinea plină de curaj față inchișitori, căroră le declarase: „Vă este poate Mfijnai teamă vouă când pronunțați sentința împotriva Snea, decât mie când o ascult”. Citindu-i operele și pruncind o privire asupra relatărilor în legătură cu comportarea lui în public, nu mai lipsește într-adei [Văr nimic pentru a-l denumi un om mare. Și totuși piaia exista o poveste ce ne va face să-l stimăm poate și mai mult.

Este povestea mantalei lui.

Trebuie să se știe cum a căzut în mâinile Inchiziției.

V'y, Un patrician din Veneția, pe nume Mocenigo, îl poftise pe savant în casa lui, ca să-i dea lecții de eFizică și de mnemotehnică. Îl găzdui timp de câteva luni și primi în schimb învățătura cuvenită. Dar în loc să fie inițiat în magie neagră, cum se așteptase, primise doar cunoștințe de fizică. Era foarte nemulțumit de acest lucru, pentru că nu-i folosea la nimic. Îi părea rău de cheltuielile făcute cu oaspetele său. În repetate rânduri îi ceruse insistent să-i împărtășească cunoștințele misterioase și lucrative pe care un om atât de vestit trebuia desigur să le posedă, și când văzu că totul e în zadar, îl Renunță în scris Inchiziției. Scrise cum că acest om răutăcios și ingrât l-a defăimat în prezența sa pe Cristos și a spus despre călugări că sunt niște măgari, că prostesc poporul, iar pe deasupra a afirmat, în contradicție cu ceea ce se spune în *Biblie*, că nu există un singur soare, ci nenumărați, și multe altele. De aceea, el, Mocenigo, l-a închis în mansarda sa și roagă să fie ridicat cât mai curând de către slujbași. Slujbașii Inchiziției sosiră într-adevăr într-o noapte de duminică spre luni și îl duseră pe savant la închisoare.

Aceasta s-a întâmplat luni 25 mai 1592, dimineața, la orele trei, iar din ziua aceea până în ziua când a urcat pe rug, adică la 17 februarie 1600, omul din Nota n-a mai ieșit din temniță.

În decursul acestor opt ani cât a ținut îngrozitorul proces, s-a zbatut fără încetare să-și salveze viața, dar lupta dusă în primul an, la Veneția.

Împotriva extrădării la Roma, a fost poate cea mai disperată.

În perioada aceea s-a întâmplat istoria cu mantaua.

j<V în iarna lui 1592, când locuia încă la hotel, coj mandase la un croitor, pe nume Gabriele Zunto, o v manta groasă, pe măsură. Când a fost arestat, veș Vmântul încă nu era plătit.

La vestea arestării, croitorul se repezi spre casa „domnului Mocenigo, în apropiere de San Samuel, să-și

prezintă nota de plată. Era prea târziu. Un servitor al domnului Mocenigo îl dădu pe ușa; afară. „Am plătit destul pentru acest șarlatan, ți-l dau din prag atât de tare, încât vreo câțiva tres cători privesc înapoi. N-ai decât să alergi la trebui. naiul Sfântului Oficiu și să declari acolo că dumi neata ai avut de-a face cu acest eretic.*

Croitorul încremeni, înspăimântat, în stradă. O droaie de tineri derbedei auziră totul, iar unul dintre ei, un puștan zdrențaros, plin de coșuri, azvârli după el cu o piatră. O femeie sărăcăcios îmbrăcată ieși din casă și îi trase, ce-i drept, băiatului o palmă, dar Zunto, om în vârstă, își dădu bine seama că ar fi primejdios să se numere printre cei care „avuseseră de-a face cu acest eretic”. Alergă după colț, privind speriat împrejur, și apoi, pe o cale mult ocolită, se duse acasă. Nevestei nu-i po

meni nimic despre nenorocirea asta, iar ea se mira o săptămână întreagă că era atât de abătut.

La 1 iunie, întocmind notele de plată, descoperi că cineva nu plătise o manta. Era cel al cărui nume se afla pe buzele tuturor, căci omul din Nota ajunsese obiectul discuțiilor întregului oraș. Umblau cele mai teribile zvonuri despre răutatea lui. Nu numai că terfelise căsătoria, atât în cărți cât și în conversații, dar îl făcuse șarlatan pe Cristos și afirmase cele mai năstrușnice lucruri despre soare. Nu era de mirare că nu-și plătise mantaua. Femeia nu era de loc dispusă să suporte această pagubă. După o sfadă aprinsă cu bărbatu-său, septiiagenara, în haine de duminică, merse la palatul Sfântului Oficiu și reclamă cu o privire mâniată cei treizeci și doi de scuzi datorați de ereticul întemnițat.

Funcționarul cu care vorbi înregistrează pretenția ei și promise că va cerceta cazul.

În curând Zunto primi într-adevăr o citație și se înfățișă, tremurând și clătinându-se, la temutul palat. Spre uimirea lui nu fu interogat, ci doar încunostințat că la aranjarea treburilor financiare ale întemnițatului se va ține seama de pretenția lui. Funcționarul îi dădu însă a înțelege că mare lucru nu-i va ieși.

Bătrânul, foarte bucuros că scăpase atât de ieftin, mulțumi cu supunere. Dar nevasta era nemulțumită. Chiar dacă bărbatu-său renunța la halba din fiecare seară, sau cosea până noaptea târziu, nu era ajuns să scoată paguba. Trebuia achitată datoria tare negustorului de stofe. Țipa prin bucătărie și i& Tin curte că e o rușine să fie înțemnițat un rău-lfcător înainte de a-și fi plătit datoriile. Dacă e ăjaecesar, se va duce până la Sfântul Părinte, la mama, ca să-și obțină cei treizeci și doi de scuzi. Doar n-are nevoie de manta pe rug! w strigă ea. Povesti și duhovnicului ce li s-a întâmplat. & cesta o sfătui să ceară să-i fie înapoiată măcar vjnanta, Văzând în asta o confirmare, din partea pinui for bisericesc, a faptului că pretenția ei este îndreptățită, declară că nu se mulțumește doar cu pianta, care desigur a fost purtată și mai era și licită pe măsură. Trebuie să-și capete banii. Dar qgentru că, înfierbântându-se, devenise cam zgomojppasă, părintele o dădu afară. Acest lucru o dezmetici puțin și câteva săptămâni stătu liniștită. Din fpalatul Inchiziției nu se mai auzea nimic despre preticul arestat. În schimb se șoptea peste tot că interogatoriile dezvăluiseră mârșăvii îngrozitoare., Bătrâna își pleca lacomă urechea la toate flecărelile! & stea. Pentru ea era o tortură să afle cât de prost! ștă cazul ereticului. Nu va fi eliberat niciodată și niciodată nu-și va plăti datoriile. Nu mai dormea noaptea, iar în august, când căldurile îi zdruncinară pervii de-a binelea, se apucă să-și trâmbițeze necazul, pălăvrăgind prin dughenele unde târguia și povestind clienților veniți pentru probă. Dădea a înțelege că preoții comit un păcat când trec cu atâta nepăsare peste pretențiile îndreptățite ale unui mic meseriaș. Birurile sunt apăsătoare, iar pâinea a fost iarăși scumpită.

Într-o dimineață, un funcționar o luă la palatul Sfântului Oficiu și acolo fu sfătuită cu insistența să se lase de vorbăria ei răutăcioasă. O întrebare cum de nu-i este rușine ca pentru câțiva scuzi e defăimeze un proces religios atât de grav. I se dădu a înțelege că există tot soiul de leacuri pentru oamenii de felul ei.

Un timp acest lucru folosi, cu toate că de câte ori își amintea de cuvintele „pentru câțiva scuzr ieșite din gura unui călugăr bine îndopat, obrazul i se înroșea de furie. În septembrie însă se zvoni că Marele Inchizitor din Roma ar fi cerut extrădare? omului din Nota. Se discută în această privință la Signoria K

Cetățenii comentau cu aprindere cererea de extrădare, iar atmosfera îi era îndeobște potrivnică. Breslele nu voiau să-și știe deasupra tribunalele din Roma.

Bătrână era exasperată. Oare chiar aveau de gând să-l trimită pe eretic la Roma fără să-și fi plătit

1 *Signoria* – în Veneția reprezenta ministerul Dogelui, în Florența însera na totalitate* reprezentanților corporațiilor

Bjatoriile? /Ista era cuhnea I Abia auzi vestea de cerezut, că și fugi la palatul Sfântului Oficiu, fără p-și îngăduie răgazul de a îmbrăca o rochie mai pună.

De data aceasta fu primită de un funcționar mai pe seamă, care, lucru ciudat, se arată mult mai Honciliant decât cei dinainte. Avea aproape aceeași pirstă cu ea și-i ascultă liniștit și atent plângerea. pâind termină – după o scurtă tăcere – o întrebă dacă vrea să stea de vorbă cu Bruno.

Bătrână consimți de îndată. Întâlnirea a fost stapilită pentru a doua zi.

S, i în dimineața aceea, într-o cămăruță cu gratii la /ferestre, o întâmpină un om mărunț, slab, cu barba șiră, de culoare închisă, și o întrebă cuviincios ce ȘJorește. îl văzuse pe vremea când i se luase măsura Ișt tot timpul păstrase destul de bine în minte înfățișarea lui, acum însă nu-l recunoscuse de îndată. ismoțiile interogatoriilor desigur îl schimbaseră. Spuse repezit:

— Mantaua. N-ați plătit-o. T Câteva secunde, omul o privi uimit. Apoi își l-minti și întrebă:

II – Cât vă sunt dator?

te/Treizeci și doi de scuzi, răspunse. Doar ați Jfrinut nota de plată.

Bruno se întoarce spre funcționarul mare și gras,

care supraveghea convorbirea, întrebându-l dacă știe cumva câți bani au fost predați, împreună cu obiectele lui, la palatul Sfântului Oficiu. Omul nu știa, făgădui însă că va cerceta.

— Cum o duce bărbatul dumneavoastră? întrebă întemnițatul, îndreptându-se din nou spre bătrână, ca și cum, din moment ce chestiunea era pornită spre rezolvare, se stabiliseră prin aceasta relații normale și se creaseră circumstanțe pentru o vizită obișnuită.

Iar bătrână, încurcată de bunăvoința omului mărunț, mormăi că bărbatul ei o duce bine și chiar mai adăugă ceva despre reumatismul lui.

Și într-adevăr, abia două zile mai târziu plecă din nou spre palatul Sfântului Oficiu, deoarece găsise de cuviință că trebuie să lase domnului timpul necesar pentru investigații. Obținu chiar învoirea să-i mai vorbească o dată. A trebuit să aștepte însă mai mult de un ceas în cămăruța cu gratii la ferestre, fiindcă tocmai atunci era la interogatoriu.

Sosi și părea tare istovit. Neexistând niciun scaun, se sprijini puțin de perete. Intră însă imediat în problemă.

Îi spuse cu voce foarte slabă că din nefericire nu-i este cu putință să plătească mantaua. Între obiectele sale nu s-au găsit bani. Totuși ea încă nu

K; ebuie să-și piardă orice speranță. S-a gândit și & - a amintit că la cineva, care tipărise în orașul? rankfurt cărți de-ale lui, trebuie să mai existe ceva Ipani. Îi va scrie, dacă i se va da voie. Va cere per iisiunea chiar a doua zi. La interogatoriul de i & străzi i se păruse că atmosfera nu-i este tocmai favorabilă. Așa că n-a vrut să întrebe și eventual strice totul.

În timp ce vorbea, bătrână îl măsura cu ochii ei pătrunzători. Cunoștea ea pretextele și amăgelile datornicilor întârziați. Nu le pasă nici cât negru? sub unghie de obligații, dar când sunt luați din scurt se agită de parcă ar vrea să pună tot cerul și iadul în mișcare.

— Ce v-a trebuit manta, dacă n-a veți bani s-o plătiți? întrebă ea tăios.

Arestatul dădu din cap pentru a-i arăta că-i urmărește șirul gândurilor. Apoi răspunse:

— Am câștigat întotdeauna de pe urma cărților; și a lecțiilor. M-am gândit că am să câștig și acum. Iar mantaua am crezut că-mi trebuie, pentru că socoteam să rămân în libertate.

Spunea asta fără nicio amărăciune, evident numai ca să nu-i rămână dator cu răspunsul.

Bătrână îl privi din nou de sus până jos, plină de furie, dar având sentimentul că n-o poate scoate la capăt cu el. Fără niciun cuvânt, se întoarse și fugi din cameră.

— Cine-i mai trimite bani unui om judecat de Inchiziție? bombăni ea supărată către bărbatu-său; în aceeași seară când stăteau culcați în pat. Bătrânul se liniștise în privința atitudinii autorităților bisericești față de el, totuși dezaprobă încercările neobosite ale nevaste-sii de a obține banii.

— Are el desigur alte griji acuma, mormăi.

Bătrână nu mai zise nimic.

Lunile următoare trecură fără să se fi ivit ceva nou în chestiunea asta neplăcută. La începutul lui ianuarie se zvoni că Signoria ar avea intenția să îndeplinească dorința Papii și să-l extrădeze pe eretic. Apoi familia Zunto primi o nouă citație de la palatul Sfântului Oficiu.

Nu era indicată ora, așa că doamna Zunto *st* duse acolo într-o după-amiază. Dar nu nimeri bine. Arestatul aștepta vizita guvernatorului Republicii, căruia Signoria îi ceruse să-și dea avizul în problema extrădării. Bătrână fu primită de același înalt funcționar care îi înlesnise prima întrevedere cu omul din Nota, și moșneagul îi spuse că întemnițatul dorise să-i vorbească, dar ea ar trebui să chibzuiască dacă e momentul potrivit, deoarece Bruno se afla înaintea unei convorbiri de cea mai mare însemnătate pentru el.

Bătrână spuse scurt că n-au decât să-l întrebe pe el.

Un slujbaș plecă și se întoarse cu arestatul. Conrbirea avu loc în prezența înaltului funcționar, înainte ca notezul, care-i zâmbi încă de la ușă, poată spune ceva,

bătrână izbucni:

— De ce vă purtați așa, dacă doriți să rămâneți libertate?

O clipă omul păru uimit.

În ultimele luni răspunsese la foarte multe întrepreri și nu prea reținuse sfârșitul ultimei sale convorbiri cu nevasta croitorului. *T* - Nu mi-au sosit banii aceia, spuse el în sfârșit. pe două ori am scris, dar n-au sosit. M-am gândit că poate vreți să luați mantaua înapoi.

— Știam că aici vom ajunge, zise ea cu dispreț. *t*) are lucrată pe măsură și pentru cei mai mulți e prea mică.

Omul din Nota o privi îndurerat.

I - La asta nu m-am gândit, spuse el, și se întoarse către preot.

— Nu s-ar putea să fie vândute toate obiectele inele, iar banii să le fie înmânați acestor oameni?

— Asta nu se poate, se amestecă în vorbă slujbașul acela mare și gras care îl adusese. Le pretinde domnul Mocenigo. Ați trăit mult timp pe Cheltuiala lui.

— El m-a invitat, răspunse notezul istovit. (Moșneagul ridică mâna.

— Nu despre asta e vorbă acum. După părerea mea, ar trebui să înapoiați mantaua.

— Ce să facem cu ea? întrebă cu încăpățâmire bătrână.

Moșneagul se înroși puțin la față. Spuse încet:

— Ascultă, femeie, un pic de indulgență creștină nu ți-ar strica. Acuzatul se găsește acum înaintea unei convorbiri care poate să însemne pentru ei viață sau moarte. Așa că nu-i poți pretinde să-i pese prea mult de mantaua dumatăle.

Bătrână îl privi nesigură. Deodată își aminti unde se află. Se gândi dacă nu cumva e cazul să plece, când în spate îl auzi pe arestat spunând cu voce slabă:

— Cred că o poate pretinde.

Și când femeia se întoarse, el mai adăugă:

— Te rog să mă ierți. Să nu crezi că pierderea dumatăle îmi este indiferentă. Voi mai face o cerere în

privința asta.

La un semn al moșneagului, omul cel mare și gras părăsise camera. În momentul acela se înapoie, întinse brațele și spuse:

— Mantaua nici n-a fost predată aici. O fi reținut-o Mocenigo.

Notezul tresări. Apoi spuse:

— Asta nu-i drept. Am să-l reclam.

Moșneagul clătină din cap.

— Mai bine ocupați-vă de convorbirea ce va trebui s-o purtați peste câteva minute. Nu mai pot îngădui să vă ciorovăiți aci pentru câțiva scuzi.

Bătrânei i se urcă sângele la cap. Cât timp a vorbit notezul, tăcuse și privise îmbufnată într-un colț al camerei, dar auzind vorbele moșneagului își pierdu din nou răbdarea.

— Câțiva scuzi! țipă ea. Asta-i tot câștigul nostru pe o lună. Dumneavoastră vă este ușor să fiți indulgenți. Nu suferiți nicio pagubă.

În clipa aceea intră pe ușă un călugăr înalt și solid.

— A sosit guvernatorul, spuse cu jumătate de jglas, și se uită mirat la bătrână care țipa.

Omul cel mare și gras îl apucă pe notez de mâieică, și-l scoase din cameră. Arestatul privi înapoi; peste umărul îngust, spre bătrână, până trecu pragul. Era foarte palid și tras la față.

Bătrână coborî tulburată scările de piatră ale upalatului. Nu știa ce să creadă.

Până la urmă omul a făcut ce-a putut.

I Când grasul aduse după o săptămână mantaua, Șijia nu intră în atelier. Dar ascultă la ușă și-l auzi unând:

C „în ultimele zile, tot timpul s-a îngrijit de antaua asta. În timpul interogatoriilor și convorbirilor cu autoritățile orașului de două ori a făcut cerere și de mai multe ori a solicitat pentru asta o convorbire cu nunțiul papal. A izbutit. Mocenigo a fost nevoit să-i restituie mantaua. De altfel i-ar fi prins bine și lui acum, pentru că va fi extrădat și va trebui să plece chiar săptămâna asta la

Roma”.

Avea dreptate. Era pe la sfârșitul lui ianuarie.

1.

Cezar

De la începutul lui martie dictatorul știa că zilele dictaturii sale sunt numărate.

Un străin, venind dintr-una din provincii, ar fi găsit poate capitala mai impunătoare decât oricând. Orașul crescuse enorm; un amestec pestriț de naționalități umplea cartierele gata să plesnească; Monumentale edificii administrative erau pe terminate; *City-ul* 1 clocotea de proiecte; viața comercială se desfășura normal; sclavii erau ieftini; Regimul părea consolidat. Dictatorul tocmai fusese numit dictator pe viață și pregătea *cea mai jinare dintre acțiunile sale*, cucerirea Orientului, itmilitașteptata campanie persană, cu adevărat o a doua campanie a lui Alexandru.

C Cezar știa că nu va supraviețui lunii aceleia. Se șifla în culmea puterii. În fața lui era deci abisul.

Marea ședință a Senatului din 15 martie, la care petatorul, în discursul său, luând poziție împotriva îi/1 Centrul financiar.

„Poziției amenințătoare a guvernului persanw, anunță că a concentrat o armată în Alexandria, capitala Egiptului, a dezvăluit atitudinea ciudat de indiferentă, ba chiar rece a Senatului. În timpul discursului, printre senatori circulă fatala listă cu sumele depuse de dictator sub nume fals la băncile spaniole: *dictatorul își transferă averea personală (110 milioane) în străinătate!* Oare nu e sigur de războiul său? Sau poate nici n-are de gând să ducă război împotriva Persiei, ci împotriva Romei!

Senatul a aprobat creditele de război în unanimitate, ca de obicei.

În palatul Cleopatrei, centrul tuturor intrigilor cu privire la Orient, sunt adunați militari de frunte. Regina Egiptului este aceea care a avut ideea unui război cu perșii. Brutus și Cassius, precum și alți ofițeri tineri, o felicită pentru triumful în Senat al politicii de război. Ideea

de a lăsa să circule lista fatală este admirată și se face haz cum se cuvine. Ce-o să se mai mire dictatorul când va încerca să ridice din *City* creditele aprobate!...

Cezar, căruia nu i-a scăpat răceala manifestată de Senat la toate amabilitățile lui, are ocazia să constate și în *City* aceeași atitudine extrem de iritantă. îi duce pe oamenii de finanțe la Camera de Comerț și, în fața unei uriașe hărți atârnată pe perete, le explică proiectul său de campanie împotriva Persiei și Indiei. Domnii dau din cap, dar încep apoi să vorbească despre Galia, cucerită de ani de zile, unde au izbucnit din nou rebeliuni sângeroase. „Noua ordine* nu funcționează. Se ivește o propunere: nu s-ar putea începe noul război abia la toamnă? Cezar nu răspunde, brusc iese afară. Domnii ridică mâinile pentru salutul roman. Cineva murmură: „Nu-l mai țin nervii, pe omul ăsta”.

Dintr-odată nu mai vor război?

Din investigații reiese un fapt uluitor: întreprinderile de armament pregătesc febril războiul, acțiunile lor urcă în salturi; și prețul sclavilor crește...

Ce să însemne asta? Să fie de acord cu războiul dictatorului și să-i refuze banii necesari?

Spre seară, Cezar știe ce înseamnă. *Ei vor războiul, dar nu cu el.*

Dă ordin să fie arestați cinci bancheri, dar e zdruncinat, nervii îi sunt încordați, gata să se rupă, asta spre uimirea aghiotantului său, care-l văzuse de atâtea ori calm în toiul unor lupte sângeroase. Se liniștește puțin când vine Brutus, pe care îl iubește atât de mult. Totuși nu se simte destul de tare să cerceteze un dosar trimis de către omul său de încredere din *City*. Conține numele unor conjurați; printre ele e și cel al lui Brutus. Pregătesc un atentat la viața lui. Frica de a găsi în dosarul voluminos (e atât de voluminos, îngrozitor de voluminos) și unele nume dragi îl oprește pe dictator să-l deschidă. Brutus are nevoie de un pahar cu apă, când Cezar îl predă în sfârșit nedeschis secretarului său, spre a-l citi mai târziu.

O adevărată consternare se stârnește în palatul

Cleopatrei când Brutus, palid și tulburat, aduce vestea că există un dosar al conjurațiilor. Cezar poate să-l citească din clipă în clipă. Cleopatra îi potolește anevoie pe cei prezenți, apelând la onoarea lor militară, și dă ea însăși porunca de împachetare.

Între timp la Cezar se prezintă pentru raport edilul poliției. E al treilea în anul acesta, început abia de două luni, cei doi predecesori au fost destituiți, fiind implicați în comploturi. Edilul îi garantează dictatorului securitatea personală, în pofida agitației din *City*, iscate din cauza arestării bancherilor, pentru care de altfel au intervenit cercuri influente... Edilul pare a fi convins că războiul cu persii e iminent și, după părerea lui, va reduce la tăcere opoziția. În timp ce expune multiplele măsuri de apărare ce i se par necesare, Cezar vede dincolo de el, ca într-o viziune, cum va muri; căci va muri.

Va da poruncă să fie dus la porticul lui Pompei, va coborî, va rezolva petițiile, va intra în templu, va căuta cu privirea pe unul sau altul dintre senatori și, salutându-i, se va așeza pe scaun. Se va desfășura o parte din ritual – îl și vede în fața ochilor. Apoi conjurații – în viziunea lui Cezar ei n-au chipuri, doar niște pete albe acolo unde ar trebui să se afle fețele – se vor apropia de el, sub un pretext oarecare. Cineva îi va da ceva de citit, el va întinde mâna să apuce, se vor năpusti la supra lui, și *va muri*.

Nu, pentru el nu va mai exista războiul din răsărit. Cea mai mare dintre toate acțiunile lui nu va mai avea loc: *totul era ca el să ajungă pe o navă* care ar fi putut să-l ducă la trupele sale din Alexandria, singurul loc unde, poate, ar fi în siguranță.

Când seara târziu sentinelele văd câțiva domni îndreptându-se spre încăperile dictatorului, tot mai cred că e vorba de generali și de inspectori de armată ce vor să discute despre războiul persan. Dar nu sunt decât medici; dictatorului îi trebuie un somnifer.

A doua zi, 14 martie, se scurge încâlcit și penibil, în timpul exercițiilor de călărie de dimineață, lui Cezar îi vine o idee strașnică. Senatul și *City-ul* sunt împotriva lui, și ce

dacă? *Se va adresa poporului.*

N-a fost el pe vremuri marele tribun al poporului, nădejdea democrației? Atunci doar a existat tun program gigantic, cu care înspăimântase de moarte Senatul. împărțirea moșiilor, așezări pentru săraci.

Dictatura? Niciun fel de dictatură! Marele Cezar va abdica, se va retrage din viața politică, de pildă în Spania...

Un bărbat istovit s-a urcat pe cal, s-a lăsat purtat în cerc de jur-împrejurul manejului, pe urma ținuta lui a devenit mai rigidă (cu gândul la popor), a strâns hățurile, a strunit calul călărindu-l în spume; un cu totul alt bărbat, înviorat, părăsește manejul.

Nu sunt mulți cei intrați în marele joc care au în dimineața aceea atâta încredere în viitor precum Cezar...

Conjurații așteaptă arestarea. Brutus pune sentinele în grădinile lui; în diferite locuri caii stau gata de drum. În unele case se ard papirusuri. În palatul ei de pe Tibru, Cleopatra se pregătește de moarte. Cezar trebuie să fi citit de mult dosarul. Se îmbracă cu grijă, își eliberează sclavii, împarte daruri. Curând trebuie să sosească agenții poliției.

Opoziția a lovit ieri. Astăzi trebuie să urmeze contralovitura regimului.

La leverul dictatorului iese la iveală cum va arăta contralovitura.

În prezența mai multor senatori Cezar vorbește despre noul său plan. Vor fixa alegerile, apoi va abdica. Parola sa: *Jos războiul!* Cetățeanul roman va cucerii teritoriul italian, nu persan. Căci cum trăiește cetățeanul roman, stăpânul lumii? Cezar îl descrie. Chipuri împietrite ascultă descrierea îngrozitoare a mizeriei cetățeanului roman. Dictatorul a dat jos masca, vrea să răskoale plebea. O jumătate de oră mai târziu o va ști întregul *City*. Dușmăniile între *City* și Senat, între bancheri și ofițeri vor dispărea, cu toții vor fi uniți într-un punct: Jos Cezar!

Cezar știe înainte de a-l sfârși că a comis o greșală cu discursul acesta. Firește n-ar fi trebuit să fie prea sincer. Cu farmecul său cunoscut încearcă brusc să

schimbe subiectul. Prietenii nu vor avea să se teamă de nimic. Moșiile le sunt garantate. Se vor da pământuri în arendă, dar asta o va face statul, din mijloacele statului. Va fi o vară frumoasă, vor fi oaspeții lui la Baiae.

După ce au mulțumit pentru invitație și au pleicat, Cezar ordonă demiterea și arestarea edilului de poliție, care încă cu o seară înainte le-a dat? din nou drumul bancherilor arestați. Apoi îl trimite vpe secretarul său să sondeze atmosfera din cercurile democratice. Acuma totul depinde de atitudinea poporului.

Cercurile democratice înseamnă politicienii cluburilor de meseriași de mult dizolvate, care în vremurile de glorie ale republicii au jucat rolul principal la alegeri. Dictatura lui Cezar a zdrobit acest

1 Oraș în Italia antică lângă Neapole, celebru în imperiul roman datorită izvoarelor sale și frumuseții peisajului.

t, aparat, odinioară puternic, iar cu o parte a membrilor clubului a format o gardă civilă, așa-zisele cluburi de stradă. Și ele au fost dizolvate. Totuși acum, secretarul Titus Rarus îi vizitează pe politicienii plebei, să le sondeze opinia.

Vorbește cu fostul președinte al breslei zugravilor, apoi cu un fost agitator în alegeri, actualmente cârciumar. Cei doi bărbați se poartă extrem de prudent, nu vor să discute politică. 11 recomandă pe bătrânul Cârpo, fostul conducător al muncitorilor din construcții, un om desigur cu foarte multă influență, *deoarece se află în închisoare*.

Între timp, Cezar a primit o vizită importantă: Cleopatra. Regina n-a mai suportat tensiunea. Trebuia să-și cunoască situația. E împodobită ca pentru moarte, toate artele Egiptului au contribuit la punerea în valoare a frumuseții ei renumite în trei continente. Dictatorul pare a avea timp. Se comportă față de ea ca întotdeauna în ultimii ani, cu o politețe deosebită, gata oricând să-i dea un sfat, lăsând din când în când să se înțeleagă că pe loc i-ar putea fi iarăși amant, el, neîntrecutul cunoscător al frumuseții feminine, dacă ea ar dori asta. Dar nicio vorbă despre

politică. Stau în Atrium și hrănesc peștișorii de aur, discută despre vreme.

O invită pentru vară la Baiae...

Cleopatra e neliniștită. Se pare că Cezar nu-i încă pregătit să dea lovitura, asta-i explicația. Ea pleacă cu obrazul împietrit. Cezar o însoțește până la litieră, apoi intră în birourile sale, unde juriștii și secretarii lucrează febril la proiectul noii legi \ electoralale. Proiectul trebuie să rămână secret: ni/ meni n-are voie să părăsească palatul. Constituția aceasta va fi cea mai liberală dintre toate câte a pomenit Roma vreodată.

Firește, totul depinde acum de popor...

Cum Rarus zăbovește prea mult – de ce la urma urmei atâta tocmeală, plebeii ar trebui să apuce cu amândouă mâinile această unică șansă oferită de dictator – Cezar se hotărăște să se ducă la alergările de câini. Simte nevoia să ia personal contact y cu poporul și pe popor îl găsetsti la alergările de câini. Arena încă nu-i plină. Cezar intră în loja cea, mare, își alege un loc ceva mai sus, în mulțime. N – are de ce să se teamă de a fi recunoscut, oamenii nu l-au văzut decât doar de la depărtare.

Cezar privește un timp, pe urmă pariază pe unul din câini. Lângă el s-a așezat un om căruia îi explică de ce a jucat tocmai pe acest câine. Omul dă din cap. Un rând mai în față se iscă o mică ceartă. Câțiva se pare că stau pe locurile altora.

noii-veniți îi alungă de acolo. Cezar caută să intre în vorbă cu vecinii până și despre politică. I se răspunde laconic, și atunci își dă seama că aceștia știu tine e: se află între agenții săi secreți. Se ridică supărat și pleacă. De altfel câinele pe care a pariat a câștigat...

În fața arenei își întâlnește secretarul care-l caută. N-are vești bune. Nimeni nu vrea să trateze. Pretutindeni domnește frică sau ură. De obicei cea din urmă. Omul lor de încredere e Cârpo, zidarul. Cezar ascultă posomorât. Se urcă în litieră și poruncește să fie ipurtat la închisoarea mamertină¹. O să discute cu Cârpo.

1 Cea mai îngrozitoare închisoare din Roma antici, destinată deținuților

Cârpo trebuie mai întâi căutat. Există în aceste cazemate foarte mulți deținuți foști plebei, putrezesc aici cu duzinele. Totuși, după un du-te-vino, zidarul Cârpo, legat cu funii lungi, este târât afară dintr-o gaură, și dictatorul poate să vorbească omului în care poporul Romei are încredere.

Stau față în față și se privesc. Cârpo e un om bătrân, poate nu mai bătrân decât Cezar, însă, oricum, arată ca un octogenar. Foarte bătrân, foarte dărâmat, dar nu frânt. Cezar îi expune fără ocol nemaipomenitul său plan de a restaura democrația, de a fixa alegeri, iar el însuși se va retrage din viața publică etc. etc.

Bătrânul tace. Nu spune nici da, nici ba, tace. Îl privește fix pe Cezar și nu scoate nicio vorbă. Când Cezar pleacă este din nou coborât cu funiile acelea lungi în gaură. Visul democrației a încetat. E limpede: vor revoluție, dar nu cu el. Îl cunosc prea bine.

Când dictatorul se întoarce acasă, secretarul are puțin de furcă până face sentinelele să priceapă cine e. Sunt oameni noi. Noul edil a îndepărtat sentinelele romane și a transferat în palat o cohortă de negri. Negrii sunt mai siguri, nu știu latinește și sunt deci mai greu de ațâțat și de molipsit de atmosfera din oraș. Cezar cunoaște acum atmosfera din oraș.

În pallat noaptea decurge agitată. De câteva ori Cezar se scoală și umblă prin imensul palat. Negrii beau și cântă. Nimeni nu-l ia în seamă, nimeni nu-l recunoaște. Ascultă unul din cântecele lor triste și iese afară, la grajduri, să-și viziteze calul favorit, în orice caz, calul îl recunoaște. Roma cea eternă e cufundată într-un somn agitat. În fața porților azilurilor de noapte câțiva meseriași ruinați își așteaptă rândul pentru trei ore de somn și citesc niște afișe mari, ipe jumătate rupte, în care se anunță că pe caută soldați pentru un război în răsărit ce nu va mai avea loc. În grădinile acelei *jeunesse doree* sentinelele din noaptea trecută au dispărut. Din palate străbat glasuri de beție. Printr-o poartă sudică a orașului trece o cavalcadă

politici, principilor făcuți prizonieri de război etc.

mică: regina Egiptului, acoperită de văluri, părăsește capitala. La ora două noaptea Cezar își amintește de ceva, se scoală și, în îmbrăcăminte de noapte, se îndreaptă spre acea aripă a palatului unde juriștii tot mai lucrează la noua constituție. Îi trimite la culcare.

Spre dimineață lui Cezar i se comunică că secretarul său Rarus a fost asasinat în cursul nopții. Discuțiile lui cu politicienii plebei au fost probabil spionate și din întuneric mâini puternice l-au înhățat. Mâinile oui? Listele cu numele conjuraților, aflate în posesia lui, au dispărut.

În palat a fost ucis. Prin urmare palatul nu mai e sigur pentru partizanii dictatorului. Dar pentru dictator oare mai e? Vreme îndelungată stă Cezar în fața patului de campanie unde zace trupul secretarului, ultimul lui om de încredere, care a plătit cu viața această încredere.

Când iese din cameră, un soldat din gardă, beat, îl izbește fără să-și ceară scuze. Cezar se uită de mai multe ori nervos îndărăt, în timp ce străbate coridorul.

În Atriu, ciudat de pustiu – nimeni nu s-a prezentat la *lever* – îl întâlnește dieoldată pe un soli al lui Antonius; consulul și informatorul lui îi trimite vorbă să nu se ducă în niciun caz în ziua aceea la Senat. Nu e în siguranță acolo. Cezar îi trimite lui Antonius răspuns că nu se va duce la

Senat. În schimb poruncește să fie dus spre casa Cleopatrei și trece pe lângă șirul lung al petiționarilor adunați în fiecare dimineață în fața palatului său. Poate îi va finanța Cleopatra campania. Atunci n-ar mai avea nevoie nici de *City*, nici de popor.

Cleopatra nu e acasă. Casa e încuiată. Se pare că a plecat pentru mai multă vreme...

Înapoi la palat. Ciudat, poarta e larg deschisă, înseamnă că și garda a plecat. Stăpânul lumii se apleacă afară din litieră și-și privește casa unde nu mai îndrăznește să intre.

I-ar putea cere lui Antonius o escortă. Însă nu se încrede în nicio escortă. Mai bine umblă fără escortă, cel puțin nu trebuie să se teamă de ea. Încotro să se ducă?

Dă un ondin. Se duce la Senat.

Stă rezemat în litieră, nu se uită nici în stânga, nici în dreapta. Se lasă dus la Porticul lui Pompei. Coboară. Rezolvă cererile petiționarilor. Intră în templu. Caută cu privirea pe unul sau altul dintre senatori și îi salută. Se așază pe scaunul său. Se desfășoară o parte din ritualul convenit. Pe urmă conjurații se îndreaptă spre el, sub un pretext oarecare. Nu mai au pete albe în loc de chipuri ca în visul lui de acum două zile, toți au fețe, fețele celor mai buni prieteni ai săi. Cineva îi prezintă ceva de citit, el întinde mâna. Se năpustesc asupra lui.

Legionarul lui Cezar în zori, un car cu boi trece prin Campagna primăvărată înverzită, spre Roma. Este arendașul Terentius Scaper, de cincizeci și doi de ani, veteran al lui Cezar, împreună cu familia și mobilierul. Au chipurile îngrijorate. Din pricina datoriilor au fost alungați de pe mica lor fermă. Doar Lucilia, în vârstă de optsprezece ani, privește mai veselă orașul mare și rece: acolo trăiește logodnicul ei.

Apropiindu-se de oraș, ei observă că aici se pregătesc evenimente deosebite. Controlul la bariere e mai sever și din când în când sunt opriți de patrulare militare. Circulă zvonuri despre un mare și apropiat război în Asia. Bătrânul soldat zărește cunoscutele barăci de recrutare, goale acum dis-de-dimineață; se înviorază. Cezar proiectează noi campanii triumfale. Terentius Scaper sosește la timp. E ziua de 13 martie anul 44.

Cam pe la ora nouă dimineața carul cu boi trece prin Porticul lui Pompei. Mulțimea așteaptă aici sosirea lui Cezar și a senatorilor la o ședință în templu unde Senatul va asculta „o importantă declarație” a dictatorului. Peste tot se discută despre război, însă spre uimirea lui Scaper patrurile militare obligă lumea să circule. La apariția soldaților orice discuție amuțește. Veteranul se străduie să se strecoare cu carul. Când aproape a trecut se ridică în car și strigă în urmă cu glas tare „Trăiască Cezar!” Constată mirat că nimeni nu ia în seamă salutul.

Cam iritat, își adăpostește mica familie într-un han ieftin de la periferie și pornește în căutarea viitorului

ginere, secretarul lui Cezar, Titus Rarus. N-o lasă pe Lucilia să-l însoțească. Mai întâi are de „aranjat o socoteală” cu tânărul.

Constată că e destul de greu să pătrundă în palatul lui Cezar de pe Forum. Controlul, mai cu seamă în ce privește armele, e foarte strict. Atmosferă încărcată.

Înăuntru află că dictatorul are peste două sute de secretari. Numele lui Rarus nu-l cunoaște nimeni.

Într-adevăr, de trei ani Rarus nu-și mai salutase / șeful în aripa palatului unde se afla biblioteca.

E secretarul literar al lui Cezar și a colaborat la opera lui despre gramatică. Opera zace neatinsă, dictatorul nu mai are timp pentru asemenea lucrări.

Rarus nu mai poate de bucurie când bătrânul soldat intră înăuntru bocănind. Cum, Lucilia e aici la Roma? Da, e aici, dar asta nu-i un motiv de bucurie. Familia a fost aruncată pe drumuri. Mai ales; din vina Luciliei. Ar fi putut foarte bine să fie [mai prevenitoare față de proprietar, fabricantul de pielărie Pompilius... Cu atât mai mult cu cât Rarus n-a mai dat pe la ei. Tânărul se apără cu înfocare. N-a primit concediu. Va face totul să ajute familia. Va cere Administrației un avans. Pentru Terentius Scaper va face uz de toate relațiile sale. Veteranul de ce n-ar deveni căpitan? La urma urmei, un mare război e aproape!

Tropăit și zăngănit de săbii pe coridor, ușa se deschide brusc: în prag apare Cezar.

Micul secretar stă încremenit sub privirea scrutătoare a marelui om. Pentru prima oară, de trei ani, Cezar intră din nou în camera lui de lucru! Nu bănuiește că *în această clipă destinul i-a călcat pragul.*

Cezar n-a venit să lucreze la Gramatica lui. De fapt e în căutarea unui om în care să se poată încrede, așadar un om greu de găsit în acest palat. Trecând pe lângă bibliotecă și-a amintit de secretarul literar, un tânăr fără niciun amestec în politică. Deci poate n-a fost corupt...

Doi din garda personală îl caută pe Scaper de arme și-l azvârle afară. Pleacă mândru; viitorul său ginere pare deci a nu fi ultimul în palatul ăsta. Marele Cezar îl

vizitează, e un semn bun. Și Rarus e percheziționat. Apoi dictatorul îi dă un ordin. Să se duică, mai bine pe căi ocolite, la un anume bancher spaniol și să-l întrebe de unde provine misterioasa opoziție a Czty-ului față de războiul în răsărit al lui Cezar.

Între timp, veteranul îl așteaptă pe tânăr în fața palatului. Cum acesta nu iese - de fapt folosește i ieșire dosnică - Scaper pleacă să anunțe familia întorsătura favorabilă a lucrurilor. Pe drum trece pe lângă un birou de recrutare. Doar flăcăi se prezintă la serviciul militar. Ar fi bine să aibă protecție și să ajungă căpitan. Firește e prea bătrân să n-ai fie soldat.

Colindă pe la câteva cârciumi și când ajunge la nicul han din mahala e puțin băut. E acum căpianul Terentius Scaper, și furia i se îndreaptă asupra tânărului Luciliei, care tot n-a apărut. Domnii secretar ajuns atât de sus n-are deci vreme să-și; alute mireasa? Și familia din ce-o să trăiască? E îevoie grabnică de măcar trei sute de sesterți. Să >inevoiască Lucilia să-l viziteze pe fabricantul de nelărie, să împrumute bani de la el. Lucilia plânge. u pricepe de ce nu vine Rarus. Domnul Pompilius nu va șovăi să-i dea cei trei sute de sesterți, Iar n-o s-o facă pe degeaba. Tatăl se înfurie. Nu n-ai încape îndoială că tânărul nu prea mai „trage a căruță”. Un bici nu-i strică. Nu trebuie să i seirate că depind de el. Să vadă că există și alți temeni care știu s-o aprecieze pe Lucilia. Lucilia >leacă plângând, uitându-se mereu după Rarus.

În clipa asta Rarus e din nou la palat. A primit le la bancherul spaniol un dosar și l-a predat lui tezar. Acum încearcă să ridice de la Administrație un avans. Suferă însă un șoc puternic. În loc să primească bani, e supus unui interogatoriu. Unde a fost? Care a fost ordinul dictatorului? Refuză să răspundă și află că e demis.

Lucilia are mai mult succes. Ce-i drept, în biroul fabricii de pielărie i se spune mai întâi că domnul Pompilius e arestat. Sclavii continuă să discute agitați evenimentul de necrezut, explicabil doar prin aceea că patronul își exprimase deseori, în ultimul timp cu furie,

adversitatea față de dictator, când domnul Pompilius își face zâmbind apariția. „Bineînțeles” pe el și pe ceilalți domni din *City* nu puteau să-i țină la închisoare. Din fericire mai există anumite influențe pe lângă poliție. Domnul Cezar nu mai e atât de puternic în aceste zile...

Lucilia încă nu s-a înapoiat când Rarus sosește în sfârșit la han. Veteranul n-are chef de vorbă, iar familia nu vrea să dezvăluie unde se află Lucilia. Nici Rarus n-a adus cei trei sute de sesterți. Nu se încumetă să mărturisească că e demis și doar pretextează timid că n-a avut timp să se ducă la Administrație. Apoi sosește Lucilia, plânsă, și i se aruncă în brațe. Dar Terentius Scaper nu vede niciun motiv să se arate prea delicat. Fără rușine o întreabă pe Lucilia de rezultatul cerșetoriei. Ferindu-se să-l privească pe Rarus în ochi, predă tatălui cei trei sute de sesterți. Nu-i greu pentru Rarus să înțeleagă de unde sunt banii. Lucilia a fost la fabricantul de pielărie.

Furios, tânărul smulge banii din mâna bătrânului. Mâine îi va înapoia domnului Pompilius. Mâine dimineața cel mai târziu la ora opt îi va aduce Luciliei la han bani destui. Și pe urmă va merge cu tatăl ei la comandantul gărzii palatului să discute despre funcția de căpitan.

Veteranul mânios își dă totuși încuviințarea. De ce i-ar fi la urma urmei greu omului de încredere al lui Cezar să ajute familia unui merituos legionar bătrân?... în dimineața următoare, însă, familia Scaper îl așteaptă zadarnic pe Rarus.

În zorii zilei fusese dus la Cezar. împreună cu el, Cezar a scotocit în bibliotecă după un vechi discurs, ținut cu ani în urmă, cuprinzând pe larg programul său democratic. După aceea secretarul a colindat mahalalele, pentru a afla cam ce s-ar spune printre politicienii plebei în cazul reintroducerii democrației. De altfel, Cezar poruncise să fie schimbată garda palatului și arestat comandantul care-l interogase cu o zi înainte pe Rarus.

Terentius Scaper începe să vadă totul în negru. Nu mai are încredere în logodnicul fiicei sale. Ea a plâns toate noaptea și i-a strigat lui și mamei în față ce anume îi

ceruse fabricantul de pielărie. Și mama i-a ținut parte. Veteranul se decide să se înroleze ca soldat la unul dintre birourile de recrutare. După lungi șovăieli mărturisește familiei că se consideră prea bătrân pentru recrutare. Binevoitoare, familia îl ajută să se întinerească. Lucilia îi împrumută rujul și prâslea îi supraveghează mersul.

Dar când, atât de prezentabil, ajunge la biroul de recrutare, acesta e închis. În fața ușii tinerii discută agitați zvonul că războiul în răsărit a fost contramandat. Zdrobit, veteranul celor zece războaie cezariene se întoarce în sânul familiei și găsește o scrisoare a lui Rarus către Lucilia, anunțând apropierea unor mari evenimente. Tocmai se află în curs de pregătire o lege conform căreia veteranii lui Cezar vor primi în arendă ferme, precum și ajutoare din partea statului. Familia nu mai poate de bucurie.

Scrisoarea lui Rarus, întocmită dimineața, e depășită în clipa când o citește Terentius Scaper. Ancheta secretarului a arătat că foștii politicieni plebei persecutați de Cezar ani de-a rândul nu mai au încredere în manevrele lui politice.

Rarus, văzându-se urmărit, își caută în zadar stăpânul prin palat; îl întâlnește abia târziu după-amiază, la circ, la alergările de câini. Pe drumul spre palat îi raportează lui Cezar realitatea zdrobitoare. După o lungă tăcere, dintr-odată conștient de primejdia grozavă în care se afla dictatorul, îi face o propunere disperată: să părăsească încă în noaptea aceea, pe ascuns, orașul și să încerce să se refugieze la Brindisi, pentru ca pe o navă să ajungă de acolo la Alexandria și la armata sa. Îi promite că va avea pregătit un car cu boi. „Dictatorul zdrobit, rezemat de scaunul litierii, nu-i răspunde.

Totuși Rarus a luat hotărârea de a pregăti această fugă. Amurgul se lasă peste uriașa Romă agitată, frământată de zvonuri, în timp ce la porticul din sud Rarus tratează cu garda porții. La miezul nopții un car cu boi va trece fără bilet de liberă-trecere. Îi dă sentinelei toți banii ce-i are la el. Exact trei sute de sesterți.

Către ora nouă sosește la han, la Scaper. O îmbrățișează pe Lucilia. Roagă familia să-l lase singur cu Terentius. Apoi se îndreaptă spre veteran și-l întreabă:

- Ce-ai face tu pentru Cezar?
- Cum stă povestea cu ferma în arendă?
- Cu asta s-a isprăvit, spuse Rarus.
- Și cu funcția de căpitan s-a isprăvit? întreabă

Scaper.

- Și cu funcția de căpitan s-a isprăvit, spune Rarus.
- Dar tu mai ești secretarul lui?
- Da.
- Și-l întâlnești?
- Da.

„Și nu-l poți convinge să facă ceva pentru mine?

— El nu mai poate să facă nimic pentru nimeni. Totul s-a năruit. Măine va fi ucis ca un șobolan. Prin urmare: Ce poți să faci pentru el? întreabă secretarul.

Veteranul îl privește fix fără să-l creadă. S-a isprăvit cu marele Cezar? într-atât încât el, Terentius, trebuie să-l ajute?

— Cum aş putea să-l ajut? întreabă el cu glas răgușit.

— I-am promis carul tău cu boi, spune calm secretarul. Începând de la miezul nopții trebuie să-l aștepti la porticul din sud.

— N-or să mă lase să trec cu carul.

— Or să te lase. Le-am plătit pentru asta trei sute de sesterți.

— Trei sute de sesterți? Banii noștri?

— Da.

Bătrânul îl fixează o clipă, aproape furios. Apoi în priviri i se strecoară acea șovăială morocănoasă a celor chinuiți de instrucție jumătate din viață și se întoarce mormăind.

— Poate, mormăie el, e o afacere tot atât de bună ca oricare alta. O dată ajuns afară o să poată să se revanșeze.

I-a revenit vechea vitalitate, are din nou *speranțe*.

Pentru Rarus mai greu e să se înțeleagă cu Lulia. De când l-a revăzut la Roma n-a fost niciodată singur cu ea.

Nici el, nici tatăl ei nu i-au spus e-l ține mereu departe în aceste zile. Acum o să fie. Logodnicul ei e împreună cu Cezar. E sinirul om de încredere al stăpânului lumii.

Dar nu poate să meargă și cu ea pentru un sfert [e ceas la o cârciumă din strada Cazangiilor? Ce-ar nu poate nici măcar un sfert de ceas să se tescurce singur?

Rarus o ia cu el în strada Cazangiilor. Dar nu, jung până la cârciumă. Rarus își dă deodată seama a e din nou urmărit. De dimineață doi indivizi uspecți se țin ca niște umbre după el, oriunde se luce. Aja că cei doi îndrăgostiți se despart în fața banului. Lucilia se înapoiază la maică-sa și îi povestește radioasă cât de intim e logodnicul ei cu nărele Cezar.

În acest timp tânărul încearcă în zadar să se [escotorosească de urmăritori.

La miezul nopții va ști ce înseamnă să ajungi în nitimitatea celor puternici.

Către ora unsprezece Rarus e din nou în palatul te pe Forum. Un regiment de negri a preluat paza >alatului. Cei mai mulți dintre soldați sunt beți.

În cămăruța lui din spatele bibliotecii scotocește ebril în dosarul pe care în ziua precedentă bancherul spaniol i l-a predat pentru Cezar, și Cezar nu l-a citit. Dosarul cuprinde numele conjuraților. Îi găsește pe toți: Brutus, Cassius, întreaga *jeunesse doree* din Roma, printre e (mulți pe care Cezar îi consideră prieteni. Trebuie neapărat să citească dosarul, imediat, chiar în noaptea aceea. O să-l convingă să facă uz de carul cu boi al lui Terentius Scaper.

Ia cu el dosarul și o pornește la drum. Coridoarele sunt cufundate aproape în întuneric, din aripa cealaltă răsună cântece de bețivi. La intrarea în Atrium stau de pază doi negri uriași. Nu-i dau voie să treacă. Nu-l înțeleg ce spune.

Încearcă în altă direcție, palatul e uriaș. Și aici stau negri de sentinelă, imposibil să se strecoare, încearcă prin coridoare și părculețe unde poate ajunge sărind pe fereastră, dar totul e încuiat.

tnapoindu-se istovit în camera sa, i se pare că undeva

în josul coridorului zărește spatele unui om. E unul dintre urmăritori.

Cuprins de frică se năpustește în cameră, blochează ușa. Nu face lumină și se uită prin geam în curte. Acolo, în fața geamului stă al doilea urmăritor. Îl trec sudori reci.

Rămâne timp îndelungat în camera întunecată, ciulind urechile. Cineva ciocănește o dată la ușă. Rarus nu deschide. Așa că nu-l vede pe cel care, după oarecare așteptare, se îndepărtează: Cezar.

Începând de la miezul nopții, carul cu boi al lui Terentius Scaper staționează în fața porticului din pud. Veteranul nu le-a comunicat soției și copiilor decât că are de făcut un drum, și că va lipsi câteva zile din Roma. Lucilia și mama să se ducă la Rarus; lei va avea grijă de ele.

Dar nimeni nu vine în noaptea aceea la porticul din sud să se urce în carul cu boi.

În dimineața de 15 martie i se raportează dictatorului că secretarul său a fost ucis în timpul nopții în palat. Lista cu numele conjuraților a dispărut. Chiar în dimineața aceea Cezar îi va întâlni în Șenat pe purtătorii acestor nume și se va prăbuși sub loviturile lor de pumnal.

Un car cu boi, mînat de un bătrîn soldat și arendaș ruinat, se va întoarce la un han de periferie, unde îl va aștepta o mică familie, căreia marele Cezar îi datorează trei sute de sesterți.

După primul război mondial, în micul port meridional din Franța, La Ciotat, la un bâlci în cinstea lansării unui vapor, am văzut într-o piață publică monumentul de bronz al unui soldat din armata franceză, în jurul căruia se înghesuia mulțimea. Ne-am apropiat și am descoperit că era un om viu, într-o manta pămîntie, cu cască de oțel pe cap, cu baionetă în mînă, stînd nemișcat pe postamentul de piatră sub soarele fierbinte de iunie. Fața și mîinile îi erau unse cu vopsea de bronz. Nu mișca niciun mușchi, nici măcar din ochi nu clipea.

Pe postament, la picioarele lui, se afla rezemată o bucată de carton, purtînd următoarea inscripție:

OMUL - STATUIE (HOMME STATUIE)

Eu, Charles Louis Franchard, soldat în cel de-al... le-a regiment, am dobândit, în urma unei îngropări de viu la Verdun, capacitatea neobișnuită de a rămâne complet nemișcat și de a mă comporta ca o

tatuie, oricât de mult timp. Această artă a mea a fost examinată de mulți profesori și considerată } rept boală inexplicabilă. Faceți-vă milă își pomană r* un tată de familie fără slujbă.

Am aruncat o monedă în farfurioara așezată lângă placa aceea și, clătinând din cap, am mers mai separate.

Î Aici, deci, ne-am zis, stă înarmat până în dinți, 1, soldatul indestructibil al atâtor milenii, creatorul istoriei, care a făcut posibile toate acele fapte mărețe ale lui Alexandru, Cezar, Napoleon, după cum citim în manualele de școală. El este. Nu clipește din ochi. El e arcașul lui Cyrus, conducătorul carului cu seceri al lui Kambyeses, pe care nisipul deșertului nu l-a putut îngropa pentru totdeauna, legionarul lui Cezar, lăncierul călare al lui Gingis-Han, elvețianul lui Ludovic al XIV-lea și j-renadierul lui Napoleon I. Posedă acea nu chiar atât de neobișnuită aptitudine de a nu arăta că simte ceva, atunci când toate uneltele imaginabile de distrugere sunt încercate asupra lui. Rămâne nesimțitor ca o stâncă (spune el) chiar când e trimis la moarte. Găurit de sulitele celor mai diferite ere, a celei de piatră, de bronz, de fier, izbit de care de luptă, ale lui Artaxerxes și ale generalului Ludendorff, strivit de elefanții lui Hanibal și de hordurile călăreților lui Attila, sfărâmat de schije zburătoare ale tunurilor tot mai perfecționate ale atâtor secole, dar și de pietrele zburătoare ale catapultelor, sfișia>t de gloanțele puștilor, mari cât oul de porumbel, ori mici cât albinele, stă indestructibil, mereu același, primind ordine în fel de fel de limbi, dar mereu neștiind de ce și pentru ce. Teritoriile cucerite nu eil le-a luat în posesiune, după cum nici zidarul nu locuiește casa construită de dânsul. Și nici țara apărută de el nu-i aparține. Nici măcar arma sau uniformă nu-s ale lui. Dar el stă; deasupra e ploaia de moarte a avioanelor și

smoala arzândă a meterezelor, dedesubt mine și capcane, în j. un ciumă și galbene gaze toxice, el sită, tolba pentru sulite și săgeți, țință, carne de tun și fierbător de gaze; în fața lui e dușmanul, iar în spate generalul!

Nenumărate mâini i-au țesut pieptarul, i-au ciocănit platoșa, i-au croit oizmele! Nenumărate buzunare s-au umplut datorită lui! Nenumărate strigăte în toate limbile lumii l-au înflăcărat. Niciun Dumnezeu care să nu-l fi binecuvântat. Pe el, atins de acea lepră îngrozitoare – răbdarea, vlăguit de incurabila boală a insensibilității!

Ce fel de îngropare de viu, ne-am zis, este aceea care i-a provocat boala, această boală teribilă, îngrozitoare și atât de molipsitoare?

Ne-am întirefoat: să nu fie totuși curabilă?

fv

Socrate, fiul moașei, cel care reușea în dialogurile sale atât de bine, cu atâta ușurință și cu un umor atât de viguros, să-i facă pe prieteni să nască gânduri frumoase, înzestrându-i astfel cu copii proprii, în loc să-i împovăreze cu bastarzi ca alți dascăli, era socotit nu numai cel mai înțelept dintre greci, <Jar și unul dintre cei mai curajoși. Faima curajului său ni se pare perfect justificată când citim în Platon cât de voios și neînfricat a golit cupa de pucută ce i-a fost oferită până la urmă de către autorități, pentru serviciile aduse concetățenilor săi. Unii dintre admiratori au socotit însă necesar să vorbească și despre vitejia lui pe câmpul de luptă. Într-adevăr, a participat la bătălia de la Delion, și anume în rândurile infanteriei, fiindcă nici după prestigiul social, era cizmar, nici după venitul material, era filosof, nu putea fi înrolat la o armă mai scumpă și mai nobilă. Totuși, precum ne putem închipui, vitejia lui a fost altfel decât cea obișnuită.

În dimineața dinaintea luptei, Socrate se prega. tise cât se poate de bine pentru treaba aceea sângeroasă, mestecând ceapă, căci, după părerea soldaților, ceapa dă curaj. Scepticismul lui în unele domenii îl îndemna la credulitate în multe altele; era împotriva speculației și

pentru experiența practică, așa că nu credea în zei, în schimb credea în cepe.

Din păcate nu simți un efect propriu-zis, în tot cazul nu unul imediat, astfel că tropăia posomorât în rândurile unui detașament de sabrieri; în pas de găscă, aceștia ocupară poziții pe o miriște. În fața și în spatele lui pășeau, poticnindu-se, niște tineri din mahalalele Atenei, care îi atraseră atenția că scuturile provenite din arsenalele Atenei sunt prea mici pentru oamenii corpolenți. Se gândise și el la asta, numai că în închipuirea lui erau oameni spătoși, acoperiți nici pe jumătate de scuturile ridicol de înguste.

Schimbul de păreri între omul din față și cel din spatele lui despre profiturile marilor armurieri de pe urma scuturilor prea mici fu întrerupt de comanda „așezat”.

Oamenii se așezară direct pe miriște și un căpitan îl dojeni pe Socra/te, fiindcă încercase să se așeze pe scut. Glasul înăbușit al acestuia îl neliniști mai mult decât dacă s-ar fi răstit. Dușmanul părea să fie prin apropiere.

Nu vedeai la doi pași din pricina ceței lăptoase a dimineții. În schimb, zgomote de pași și zăngănit de arme dovedeau că e ocupată câmpia.

Cu multă neplăcere își aduse aminte Socrate de

O convorbire avută în seara precedentă cu un tânăr nobil, ofițer de cavalerie, întâlnit întâmplător.

„Un plan extraordinar! declarase tânărul filfizon. Infanteria stă credincioasă și cinstită pe poziții și parează loviturile dușmanului. Iar în timpul acesta cavaleria înaintează pe câmpie și le cade în spate”.

Câmpia s-o fi aflând destul de departe, ia dreapta probabil, undeva în ceață. Prin urmare acum cavaleria înaintează.

Lui Socrate planul i se păruse bun, sau, oricum, pu rău. Doar planuri se întocmesc întotdeauna, mai! pu seamă când numeric ești inferior dușmanului. În Realitate, în cazul de față se luptau pur și simplu a nimereală, adică se loveau orbește. Și nu se înainta acolo unde dicta planul, ci unde permitea pușmanul.

1 Acum, în lumina cenușie a dimineții, lui Socrate lanul i se păru cu totul jalnic. Ce însemna asta? Infanteria parează lovitură dușmanului? În geleral erai bucuros când puteai să te ferești de o ibritură, și acum arta consta în a para? Foarte *mu* că însuși comandantul e cavalerist.

Nici nu se găseau în piață atâtea cepe câte i-ar fi fost trebuitoare unui simplu soldat.

Și ce absurd, dis-de-dimineată în loc să fii în pat, să stai în mijlocul unei câmpii, pe pământul gol, cu cel puțin zece funți de fier pe tine și cu un cuțit de măcelar în mână! E bine ca orașul să fie apărat, când e atacat, altminteri ești expus la lucruri foarte neplăcute, dar de ce a fost atacat orașul? Pentru că armatorii, proprietarii de vii și negustorii de sclavi din Asia Mică făceau concurență armatorilor, proprietarilor de vii și negustorilor de sclavi persani. Frumos motiv!

Deodată, încremeniră cu toții.

Din stânga, prin ceață, veneau apropiindu-se din ce în ce niște urlete surde, însoțite de un zgomot metalic. Dușmanul pornise atacul.

Detașamentul se ridică în picioare. Cu ochii ieșiți din orbite priveau fix prin ceața din fața lor. Zece* pași mai încolo, un om căzut în genunchi bâlbâia o rugăciune către zei. Prea târziu, se gândi Socrate.

Deodată, ca un răspuns, izbucniră niște urlete îngrozitoare ceva mai departe, în dreapta.

Strigătele de ajutor se transformaseră parcă într-un strigăt de moarte. Socrate zări zburând din ceață o mică rangă de fier. O sulită!

Și apoi, înaintea lui, se iviră învăluite de abur niște forme masive: dușmanii.

Socrate, sub impresia copleșitoare că poate așteptase prea mult, se întoarse greoi și începu să fugă. Platoșa și fiarele grele de la picioare îl împiedicau destul de rău. Erau cu mult mai periculoase decât scuturile, pentru că nu le putea azvârli.

Filosoful alerga gâfâind peste miriște. Totul era să obțină un avans suficient. Nădăjduia că bravii flăcăi din

spate vor para pentru un timp lovitura.

Deodată îl străpunse o durere infernală. Talpa stângă îl ardea atât de tare, încât crezu că n-o să mai poată suporta. Gemând, se lăsă jos pe pământ, dar cu un alt strigăt de durere sări iarăși în sus. Privi în jur cu ochii răătăciți și pricepu totul. Nimerise într-un câmp de spini.

Era un măraciniș încâlcit cu spini foarte ascuțiți. Probabil i se înfipsese un spin în picior. Cu băgare de seamă, cu ochii înlăcrimați, căută un loc pe pământ unde să se poată așeza. Șchiopătă câțiva pași primprejur, sprijinindu-se pe piciorul sănătos, înainte de a se așeza din nou. Trebuia să scoată spinul numaidecât.

Ascultă cu încordare zgomotele luptei: veneau de departe, din amândouă direcțiile, în față însă erau la cel puțin o sută de pași. Oricum, păreau că se apropie încet, dar de netăgăduit. *T* Socrate nu reușea să-și scoată sanda. Spinul îi sfredelise talpa de piele subțire și era vârât adânc în carne. Cum era cu puțință să li se dea soldaților, e care apără patria de dușmani, încălțăminte atât de subțire! Fiecare smucitură de sanda era însoțită de o durere arzătoare. Sărmanul de el, își aplecă, înainte istovit, umerii masivi. Ce era de făcut?

Privirile tulburi îi căzură pe sabia de alături. Prin minte îi fulgeră o idee, mai binevenită decât oricând altă dată în cursul unei dispute. N-ar putea folosi spada drept cuțit? O luă în mână.

În clipa aceea auzi niște pași înăbușiți. O mică trupă străbătea măracinișul. Slavă zeilor, erau dintr-ai să-i când îl zăriră, se opriră în loc câteva secunde. Asta-i cizmarul, îi auzi spunând. Apoi plecară mai departe.

Dar și din stânga venea larmă. Acolo răsunară comenzi într-o limbă străină. Perșii!

Socrate încercă să se scoale iarăși în picioare, adică în piciorul drept. Se sprijini de sabia cam scurtă. Și apoi văzu ivindu-se din stânga, într-un mic luminiș, un ghem de combatanți. Auzi gemete și zgomot de fiare teșite ciocnindu-se de platoșe de fier sau de piele.

Disperat, țopăi înapoi pe piciorul sănătos. Pierzându-

și echilibrul, călcă din nou cu piciorul rănit și se prăbuși gemând.

Când ghemul de luptători încleștați - nu era mare, să fi fost douăzeci sau treizeci de oameni - se apropiase la câțiva pași, filosoful ședea jos între două tufe de mărăcini, privind neputincios spre dușmani.

Îi era cu neputință să se miște. Orice ar fi fost mai bine decât să simtă măcar încă o singură dată durerea aceea în talpa piciorului. Nu știa ce să facă și începu deodată să urle.

Mai exact spus: se auzi urlând. Își auzi urletul tâșnind din pieptul puternic ca dintr-o țeavă: „Detășamentul al treilea, la mine! Puneți-i la saramură, copii!”

Și în același timp se văzu cum apucă sabia și o învârte în jurul său, fiindcă în față îi apăru deodată, din mărăciniș, un soldat persan cu suliță. Sulița zbură cât colo, trăgând după ea și omul.

Și Socrate se auzi urlând pentru a doua oară și spunând:

— Nicio palmă de loc înapoi. Acum îi avem acolo unde îi vrem, pe feciorii ăștia de cățea! țtrapolus, înainte cu al șaselea! Nullos, la dreapta! Bucăți îl fac pe cine se retrage!

Spre marea-i uimire, văzu alături pe doi dinitr-ai săi, holbându-se îngroziți la el.

— Urlați, le spuse încet, pentru numele cerului, urlați! De spaimă, unuia îi căzu falca în piept, dar celălalt începu într-adevăr să urle ceva. Iar persanul dinaintea lor se ridică anevoie în picioare și fugi în mărăciniș.

Din luminiș veniră poticnindu-se o duzină de oameni istoviți. În urma urlletelor, persanii o rupseră la fugă. Le era frică de vreo ambuscadă.

— Ce se petrece aici? întrebă unul dintre concetățenii lui pe Socrate, care tot mai ședea pe pământ.

— Nimic, spuse. Nu mai stați așa gură-cască, holbându-vă la mine. Mai degrabă alergați încolo și înapoi și dați comenzi să nu observe cei de dincolo cât de

puțini suntem.

— Mai bine să ne întoarcem, spuse omul șovăind.

— Niciun pas, protestă Socrate. Sunteți lași?

Și deoarece unui soldat nu-i ajunge să-i fie frică, ci trebuie să mai aibă și noroc, se auziră deodată destul de departe, dar foarte lămurit, tropot de cai și strigăte năprasnice – și acestea erau în limba greacă! Oricine știe cât de zdrobitoare a fost înfrângerea persanilor în ziua aceea. Ea a pus capăt războiului.

Când Alcibiade, în fruntea cavaleriei, sosi la măracinișuri, văzu cum un grup de infanteriști îl duc pe umeri pe unul gras.

Opri calul și-l recunoscă pe Socrate, iar soldații îl lămuriră că rezistența lui de neclintit a ținut în loc batalionul șovăitor.

Îl purtară în triumf până ia carele de aprovizionare. De acolo, în ciuda protestelor sale, așezat pe* fyn furgon și înconjurat de un grup de soldați learcă de sudoare și strigând agitați, a ajuns înapoi în capitală.

Îl purtară pe umeri până la mica lui casă.

Xantipa, nevastăsa, fierbea o supă de fasole. Stătea în genunchi în fața vetrei și, suflând cu toată puterea în foc, se uita din când în când la el. Ședea încă pe scalmul pe care-l instalaseră camarazii.

— Ce-i cu *tine*? întrebă ea bănuitoare.

— Cu mine? murmură el. Nimic.

— Dar ce-i cu vorbăria asta despre faptele tale vitejești? vru ea să știe.

— Exagerări, spuse el, supa miroase minunat.

— Cum să miroasă, dacă nici măcar focul nu l-am aprins? Iar ai făcut pe caraghiosul, nu-i așa? spuse ea furioasă. Măine iar o să am de îndurat râsetele oamenilor când am să mă duc după o franzelă.

— N-am făcut de loc pe caraghiosul. M-am bătut.

— Ai fost beat?

— Nu. I-am oprit în loc când erau să dea înapoi.

— Tu nici pe *tine* nu te poți opri, spuse ea, și se sculă, fiindcă focul se aprinse. Dă-mi solnița de pe masă.

— Nu știu, zise el încet și îngândurat, nu știu dacă n-ar fi mai bine să nu mănânc nimic. Mi-am stricat puțin stomacul.

— Ți-o spun cu că ești beat. Ia, încearcă să te ridici și să umbli prin cameră, atunci o să vedem.

Nedreptatea ei îl amărî. Dar nu voia sub niciun motiv să se ridice și să-i arate că nu poate călca. Știa că e înspăimântător de deșteaptă când era vorba să descopere ceva nefavorabil pentru el. Și nu era în favoarea lui dacă ieșea la iveală adevăratul motiv al neclintirii în luptă.

Xantipa își făcea mai departe de lucru cu ceaunul de pe vatră, și în timpul ăsta își spuse părerea.

— Sunt convinsă că distinșii tăi prieteni ți-au făcut iarăși rost de vreun post de chiulangiu la bucătăria de campanie. Acolo totul merge numai pe învârteală.

Socrate privea chinuit prin ferestruică strada unde oameni mulți treceau cu felinare, răspândind o lumină albă: se sărbătorea victoria.

Distinșii lui prieteni nici pomeneală să încerce una ca asta, și în orice caz el n-ar fi acceptat așa ceva, fără să protesteze.

— Ori au socotit că e foarte firesc ca un cizmar să mărșăluiască. Nu mișcă un deget pentru tine. „E cizmar, își spun ei, și cizmar să rămână. Altminteri cum am putea să-l vizităm în cotlonul lui împuțit și să flecărim cu el ore întregi și să auzim toată lumea spunând: Ia te uită, cizmar sau ce-o fi, oamenii ăștia distinși se așază lângă el și discută despre filerzofie!” Bandă mizerabilă.

— Filerfobie se cheamă, spuse el calm.

Xantipa îi aruncă o privire de loc prietenoasă.

— Nu mă mai tot dăscăli. Știu că sunt o incultă. De n-aș fi, n-ai avea pe nimeni să-ți pregătească din când în când o găleată cu apă pentru spălatul picioarelor.

Socrate tresări și speră că femeia n-a băgat de seamă. Astăzi în niciun caz nu trebuie să se ajungă la spălatul picioarelor. Slavă zeilor, își continuă cuvântarea.

— Prin urmare, beat nu erai, și nici de un post de chiulangiu nu ți-au făcut rost. Probabil te-i fi purtat ca un

măcelar. Ai sânge pe mână, nu-i așa? Și când eu strivesc un păianjen, începi să zbieri! Nu cred eu că într-adevăr te-ai purtat bărbătește, dar o șmecherie, ceva, așa din umbră, probabil tot vei fi făcut, dacă te ridică atâta în slăvi. Până la urmă tot am să descopăr, fii sigur.

Supa era gata. Mirosea ademenitor. Femeia luă oala, apucând de toarte cu fusta, o puse pe masă și începu să scoată cu o lingură.

Socrate chibzui dacă n-ar fi cazul să-și redobândească pofta de mâncare. Gândul că atunci va trebui totuși să treacă la masă, îl reținu la timp.

Nu prea se simțea în apele lui. Își dădea bine seama că n-a scăpat încă. Desigur, foarte curând se vor ivi fel de fel de neplăceri. Nu poți câștiga o bătlie cu perșii, și să fii lăsat în pace. Acum, în entuziasmul dintâi al izbânzii, firește, nimeni nu se gândea cui îi revine meritul. Toți erau ocupați până peste cap să-și trâmbițeze propriile fapte glorioase. Dar mâine sau poimâine fiecare va observa că celălalt pretinde pentru sine întreaga glorie, și atunci or să vrea să-l scoată în evidență pe el. Multora li se va juca o festă, declarându-l pe cizmar drept adevăratul erou principal. Pe Alcibiade și așa nu-l vedeau cu ochi buni. Cu mare satisfacție îi vor striga: „Tu ai câștigat bătlia, dar de luptat a luptat cizmarul”.

Spinul îi pricinuia dureri din ce în ce mai groaznice. Dacă nu-și va scoate cât mai repede sandaia, ar putea să dea într-o septicemie.

— Nu mai plescăi așa, spuse dus pe gânduri.

Femeia rămase cu lingura în gură.

— Ce să nu mai fac...?

— Nimic, se grăbi el să afirme speriat. Mă gândeam la altceva.

Scoasă din fire, Xantipa se ridică, trânti oala pe plită și se repezi afară.

Oftă adânc ușurat. Se trudi să se ridice repede din scaun și, uitându-se sperios în jur, țopâi la culcușul său din fundul camerei. Când ea reintră să-și ia șalul pentru a pleca în oraș, îl privi bănuitoare cum zace nemișcat în

hamacul de piele. O clipă se gândi că totuși poate nu se simte bine. Cumpăni chiar dacă să-l întrebe, fiindcă îi era foarte devotată. Dar pe urmă se răzgândi și, bombănind, părăsi camera și se duse să privească, împreună cu o vecină, serbările.

Socrate dormi prost și agitat și se deșteptă plin de griji. De sanda scăpase, dar spinul nu-l putea prinde cu mâna. Picioarul se umflase rău.

În dimineața aceea nevastă-sa era mai puțin furioasă.

Cu o seară în urmă auzise tot orașul vorbind despre soțul ei. Probabil se petrecuse într-adevăr ceva care să le impună oamenilor atâta respect. Că ar fi ținut în loc un întreg batalion persan, asta, ce-i drept, nu-i venea să creadă. Nu-i el omul! se gândi. Să țină în loc o întreagă adunare cu întrebările lui, asta da, asta putea. Dar nu un batalion. Așadar, ce se petrecuse? Era atât de nesigură, încât îi aduse laptele de capră la pat.

Nici nu se gândea să se scoale.

— N-ai vrea să ieși?

— N-am poftă, mormăi el.

Nu așa se răspunde soției la o întrebare politicoasă, dar își închipui că poate nu vrea să se expună privirilor mulțimii și nu-i replică nimic.

Cu mult înainte de amiază sosiră vizitatori.

Erau câțiva tineri, fii de oameni bogați, cercul lui obișnuit. Îl tratau totdeauna ca pe un dascăl, iar unii chiar își luau note când le vorbea, ca și cum ar fi fost ceva cu totul deosebit.

Astăzi se grăbiră să-i spună că i s-a dus vestea în toată Atena. Că e o zi istorică pentru filosofie; (așadar avusese ea totuși dreptate, se cheamă filerzofie, și nu altfel). Că Socrate a dovedit că cine știe să contemple știe și să acționeze.

Socrate îi asculta fără obișnuitele ironii. În timp ce vorbeau, i se părea că aude încă foarte departe, cum auzi o furtună îndepărtată, râsete extrem de puternice, râsul unui oraș întreg, ba chiar al unei țări, foarte departe, dar apropiindu-se, înaintând, de neoprit, molipsind pe fiecare,

pe pietonii de pe străzi, pe negustorii și politicienii din piață, pe meseriași în micile lor ateliere.

— E stupid tot ce vorbiți voi aici, spuse el cu subită hotărâre. N-am făcut absolut nimic.

Îl privi răzbind. Apoi unul zise:

— Exact ce spuneam și noi. Știam că ai s-o iei așa. Ce-i cu strigătele astea acum dintr-odată? l-am întrebat noi pe Eusopulos în fața gimnaziilor². Zece ani în șir, Socrate a săvârșit cele mai mărețe fapte ale spiritului, și nimeni nu i-a acordat atenție. Acum a câștigat o bătălie și întreaga Atenă vorbește despre dânsul. Nu vă dați seama, spuneam noi, cât de rușinos e lucrul ăsta?

Socrate gemu.

— Dar nici măcar n-am câștigat-o. M-am apărat, pentru că am fost atacat. Nu mă interesa pe mine bătălia asta. Nu sunt negustor de arme, nici n-am podgorii în împrejurimi. Nici nu știu pentru ce ar trebui să mă lupt. Mă aflu printre oamenii cu judecată din mahalale, cărora nu le pasă de războaie, și făceam exact ce făceau toți, cel puțin cu câteva clipe înaintea lor.

Parcă erau zdrobiți.

— Păi tocmai, exclamă ei, același lucru l-am spus și noi. N-a făcut altceva decât să se apere. Asta-i modul lui de a câștiga bătălii. Dă-ne voie să ne întoarcem repede la gimnaziu. Am întrerupt o conversație pe această temă numai ca să-ți spunem bună ziua.

Și pleacă discutând între ei cu voluptate.

Socrate zăcea tăcut, rezemat în coate, și privea tavanul înnegrit de funingine. Presimțirile sale negre se adevereau.

Nevastă-sa îl cerceta cu privirea dintr-un ungher al camerei. Cârpea mecanic o fustă veche.

Deodată spuse încet:

— Ce e de fapt la mijloc?

El tresări. O privi nesigur.

Era o ființă muncită, cu un piept ca o scândură, și cu

2 Săli unde tinerii romani se adunau, pentru a face gimnastică și discutau literatură.

ochi triști. Știa că se poate bizui pe ea. O să-i țină parte chiar când discipolii vor spune: Socrate? Nu cumva e păcătosul ăla de cizmar care neagă zeii? O nimerise prost cu el, dar nu se plângea decât în fața lui. Și n-a fost seară să nu se afle pe cornișă, pregătite pentru el, o pâine și o bucată de slănină, când venea flămând acasă de la discipolii lui bogați.

Se întrebă dacă n-ar fi cazul să-i spună totul. Dar apoi se gândi că peste foarte puțin timp va trebui să spună în prezența ei o mulțime de lucruri neadevărate și ipocrite, când vor veni, ca și acum, oameni să discute despre faptele lui de eroism, iar dacă ea ar fi știut adevărul, n-ar mai fi putut, fiindcă o stima.

Așa că renunță și spuse doar:

— Supa asta rece de fasole de aseară îmi pute iar toată camera.

Xantipa se mulțumi să-i arunce încă o privire bănuitoare.

Firește, nu-și puteau permite să azvârle mâncarea. Căuta doar să-i abată gândurile. Era tot mai convinsă că ceva se petrece cu el. De ce nu se scoală? Se scula totdeauna târziu, însă numai pentru că totdeauna se culca târziu. Ieri se culcase foarte devreme. Și astăzi tot orașul era în picioare ca să asiste la serbările în cinstea victoriei. Pe stradă prăvăliile erau închise. O parte din cavalerie, plecată în urmărirea dușmanului, se înapoiase pe la vreo cinci dimineăta, se auzise tropăitul cailor. Tumultul mulțimii era pasiunea lui. În astfel de zile alerga de dimineată până seara în toate părțile și lega conversații. Prin urmare de ce nu se scoală?

Spațiul ușii se întunecă și își făcură intrarea patru magistrați. Se opriră în mijlocul camerei și unul spuse pe un ton ceremonios, dar foarte politicoș, că a primit dispoziție să-l aducă pe Socrate la Areopag. Însuși comandantul Alcibiade a propus să i se facă onoruri pentru cele săvârșite în război. Din stradă se auzea murmurul vecinilor adunați în fața casei.

Socrate simți cum îl trec sudorile. Știa că acum va fi

nevoit să se scoale și, chiar dacă va refuza să meargă cu ei, va trebui măcar să se ridice în picioare, să le spună două-trei vorbe amabile și să-i însoțească pe oameni până la ușă. Și știa că n-o să poată face mai mult de doi pași. Atunci se vor uita la piciorul lui și se vor lămuri. Și din toate părțile vor izbucni hohote de râs.

În loc să se ridice, își dădu drumul înapoi pe perna tare și spuse morocănos:

— N-am nevoie de niciun fel de onoruri. Spuneți Areopagului că mi-am dat întâlnire cu câțiva prieteni pentru ora unsprezece, să discutăm amănunțit o problemă – filosofică, și că prin urmare, spre regretul meu, nu pot veni. Nu mi se potrivesc de loc serbările publice și sunt mult prea obosit.

Ultimele cuvinte le adăugă fiind supărat că amestecase filosofia în treaba asta, iar cele dintâi le spusese sperând că cel mai ușor o să scape de ei prin grosolănie.

Magistrații au înțeles desigur și acest limbaj. Se răsuciră pe călcâie și plecară îmbrâncind mulțimea de afară.

— Or să te învețe ei politețea față de oficialități, zise soția supărată și trecu în bucătărie.

Socrate așteptă până o văzu ieșind, apoi își răsuci repede trupul masiv, se așează pe marginea patului, trăgând cu coada ochiului spre ușă, și cu mare prudență încercă să calce cu piciorul bolnav. Părea zadarnic.

Leoarcă de sudoare, se culcă din nou.

Trecu o jumătate de oră. Luă o carte și citi. Când ținea piciorul liniștit, nu simțea aproape nimic.

Apoi sosi prietenul său Antistene.

Nu-și scoase mantaua groasă, rămase în picioare la celălalt capăt al patului, se sili să tușească și-și scarpină pe gât barba zbârlită, privindu-l pe Socrate.

— Tot mai ești în pat? Credeam că o voi găsi doar pe Xantipa. M-am sculat special să aflu vești despre tine. Eram tare răcit și de aceea ieri n-am putut să fiu de față.

— Stai jos, spuse Socrate monosilabic.

Antistene își luă un scaun din colț și se așeză lângă prietenul său.

— Astă seară încep din nou cursurile. Nu există niciun motiv să le mai țin suspendate.

— Nu.

— Mă întrebam, firește, dacă vor veni. Astăzi n-au loc mari ospețe. Dar în drum spre tine l-am întâlnit pe tânărul Pheston, și când l-am anunțat că diseară predau algebra, a fost pur și simplu entuziasmat. I-am spus că poate veni și cu casca. Protagoras și ceilalți nu vor mai putea de necaz când se va spune: la Antistene, în seara de după bătălie, au continuat să studieze algebra.

Socrate se legăna ușurel în hamac, împingându-se cu palma de peretele cam strâmb. Cu ochii săi bul – bucăți își privi cercetător prietenul.

— Ai mai întâlnit și pe altcineva?

— O mulțime de oameni.

Prost dispus, Socrate se uita în tavan. Să-i spună lui Antistene adevărul adevărat? Avea destulă încredere în el. El însuși nu lua niciodată bani pentru lecții, așa că nu era un concurent pentru Antistene. Poate că ar trebui într-adevăr să-i prezinte cazul acesta dificil.

Cu ochii lui scânteietori de greiere, Antistene își privi curios prietenul și-i spuse:

— Georgias umblă înapoi și încolo și povestește la toți că probabil ai fugit și, din zăpăceală, ai luat direcția greșită, adică înainte. Câțiva dintre tinerii mai cumsecade au vrut să-l și ia la bătaie pentru asta.

Socrate se uită la el neplăcut surprins.

— Prostii, spuse el enervat. Deodată își dădu seama ce armă ar avea adversarii împotriva lui, dacă ar da cărțile pe față.

Noaptea, spre dimineață, se gândise că ar putea s-o întoarce, să prezinte lucrurile drept o experiență și să spună că a vrut să vadă cât de mare e credulitatea tuturor. Douăzeci de ani am predat pe toate străzile pacifismul, și un simplu zvon a fost de-ajuns ca propriii mei discipoli să mă considere un războinic furios etc. etc. Dar atunci

bătălia n-ar fi trebuit câştigată. Evident, acum erau vremuri proaste pentru pacifism. După o înfrângere şi cei de sus sunt un timp pacifişti, iar după victorie până şi cei de jos devin partizani ai războiului, cel puţin un timp, până îşi dau seama că pentru ei victoria sau înfrângerea nu sunt chiar atât de diferite. Nu, acum nu se poate face paradă de pacifism.

Din stradă răsună tropot de cai.

În faţa casei se opri răsunetul călăreţilor şi în cameră intră, cu pasul lui înaripat, Alcibiade.

— Bună dimineaţa, Antistene, cum merge afacerea cu filosofia? Oamenii şi-au ieşit din fire, exclamă el radios. Cei din Areopag turbează din pricina răspunsului tău, Socrate. Ca să fac o glumă, în locul propunerii de a ţi se conferi cununa de lauri, am spus să ţi se confere cincizeci de lovituri, de băta. Asta, desigur, i-a cam indignat, căci corespundea exact stării lor sufleteşti. Totuşi trebuie să vii cu mine. Vom merge amândoi pe jos.

Socrate oftă. Se înţelegea foarte bine cu tânărul Alcibiade. Băuseră de multe ori împreună. Vizita asta era o dovadă de prietenie din partea lui. Cu siguranţă, n-o făcea numai din dorinţa de a jigni Areopagul. Şi chiar dorinţa asta îi făcea cinste şi trebuia sprijinită.

Legănându-se mai departe în hamac spuse în sfârşit:

— Grabă se cheamă vântul acela care răstoarnă schela construcţiei. Ia loc.

Alcibiade râse şi-şi trase un scaun mai aproape.

Înainte de a se aşeza, se închină politicos în faţa Xantipei, care stătea în uşa bucătăriei, ştergându-şi de fustă mâini-le ude.

— Voi, filosofi, sunteţi oameni ciudaţi, spuse el cam nerăbdător. Poate a început să-ţi pară iarăşi rău că ne-ai ajutat să câştigăm bătaia. Ți-o fi atras atenţia Antistene că nu existau destul de multe motive pentru asta.

— Noi am discutat despre algebră, zise Antistene repede şi tuşi din nou.

Alcibiade rânji.

— Nici nu m-am aşteptat la altceva. Numai ca să nu

faceți caz de asemenea lucruri, nu-i așa?

Apoi, după părerea mea, e vorba pur și simplu de vitejie. Dacă vrei, nimic deosebit, dar de ce ar fi ceva deosebit câteva frunze de laur? Încleștează-ți dinții, moșule, și rabdă. Trece repede și nu doare. Și pe urmă mergem să bem.

Plin de curiozitate privi făptura spătoasă, viguroasă, care începuse să se legene destul de tare.

Socrate chibzui repede. Îi trecu prin minte cam ce ar putea să spună. Să spună că azi-noapte sau azi-dimineață și-a scrântit piciorul. Bunăoară când soldații îl lăsaseră jos de pe umeri. Asta ar conține chiar o poantă. Cazul demonstra cât de ușor poți să te alegi cu un betesug de pe urma onorurilor oferite de concetățeni.

Fără a înceta să se legene, se aplecă înainte ca să stea drept, își frecă cu dreapta brațul stâng neacoperit și zise încet:

— Lucrurile stau așa. Piciorul meu...

La acest cuvânt privirea nu prea fermă - fiindcă în clipa aceea va trebui să spună prima minciună în afacerea asta, până acum doar tăcuse - i se îndreptă spre Xantipa, aflată în ușa bucătăriei.

Lui Socrate i se opriră vorbele în gât. Deodată nu mai avea poftă să-și prezinte povestea. Piciorul nu era scrântit.

Hamacul se opri.

— Ascultă, Alcibiade, spuse el energic și cu o voce vioaie, în cazul ăsta nici nu se poate vorbi de vitejie. Eu, când a început lupta, adică atunci când Ț am văzut ivindu-se primii persani, am luat-o *nuț* maidecât la fugă și anume în direcția exact înapoi, Dar acolo era un câmp de scaieți. Mi s-a înfipt un S spin în picior și n-am mai putut fugi. Atunci am început să lovesc în jurul meu ca un sălbatic și era \ cât pe ce să nimeresc pe câțiva dintr-ai noștri. În desperarea mea strigam ceva în legătură cu detașamentele celelalte, încât persanii să le creadă acolo, de fapt o nerozie, fiindcă ei doar nu înțeleg grecește. Pe de altă parte se pare că și ei erau destul de nervoși. Se vede că pur și simplu n-au mai putut suporta urletele după toate

câte avuseseră de îndurat în timpul înaintării. S-au oprit o clipă și apoi a sosit cavaleria noastră. Asta-i tot.

Câteva secunde fu liniște deplină în cameră.

Alcibiade îl privea împietrit.

Antistene tușea cu mâna la gură, de astă dată normal. Dinspre ușa bucătăriei, unde se afla Xantipa, veneau hohote de râs.

Apoi Antistene spuse sec:

— Și acum firește că nu te poți duce la Areopag, schiopătând pe scări, pentru a-ți lua în primire cununa de lauri. Asta o înțeleg.

Alcibiade se rezemă de spătarul scaunului și privi cu pleoapele strânse către filosoful din culcuș. Nici Socrate, nici Antistene nu se uitară spre el.

Se aplecă din nou, își cuprinse cu mâinile genunchiul. Fața lui îngustă, de băiat, tresări puțin, dar nu-și trăda nimic din gânduri și simțăminte.

— De ce n-ai spus că ai vreo altă rană?

— Fiindcă am un spin în picior, spuse Socrate grosolan.

— Ah, pentru asta? spuse Alcibiade. Înțeleg. Se ridică repede și se apropie de pat. Păcat că n-am adus cu mine propria mea cunună. I-am dat-o omului meu s-o țină. Altminteri aş fi lăsat-o acum aici. Poți să mă crezi că te consider destul de viteaz. Nu cunosc pe nimeni care, în împrejurări ca acestea, ar fi povestit ce ai povestit tu.

Și ieși în grabă.

Apoi Xantipa, când îi spălă piciorul și-i scoase spinul, spuse posomorâtă:

— Puteai să faci o septicemie.

— Cel puțin, rosti filosoful.

— Bunica avea șaptezeci și doi de ani când a murit bunicul. El avusese într-un orașel din Baden o mică litografie unde, cu două-trei ajutoare, a lucrat până la moarte. Bunica gospodărea fără slujnică, avea grijă de casa veche și șubredă și gătea pentru bărbați și copii.

Era o femeie mărunțică, slabă, cu ochi vioi de șopârlă, dar înceată la vorbă. Cu chiu cu vai și-a crescut

cei cinci copii din șapte, câți se născuseră. Din cauza asta, cu anii deveni tot mai mică.

Dintre copii două fete au emigrat în America, iar doi băieți au plecat și ei. Doar cel mai tânăr, cu o sănătate cam șubredă, rămase în orășel. Se făcu tipograf și-și întemeie o familie prea numeroasă. Așa că ea rămase singură în casă după ce muri bunicul. Copiii se întrebau prin scrisori cum să se descurce cu ea. Unul îi oferea să locuiască la el, iar tipograful era dispus să se mute cu ai săi la ea în casă.

Dar bătrână refuza propunerile și nu voia să accepte de la copii, de la cei ce erau în stare, decât un mic ajutor în bani. Vânzarea litografiei, de mult învechite, n-a adus aproape nimic și mai existau și datorii.

Copiii îi scriau că nu poate totuși trăi atât de singură, dar cum ea nici nu voia să audă de asta, se resemnă și-i trimiteau lunar ceva bani. La urma urmei, se gândeau ei, doar a rămas tipograful în orășel.

Tipograful s-a angajat față de frații săi să le dea din când în când vești despre bătrână. Scrisorile lui către tata, și ceea ce acesta a aflat cu ocazia unei vizite și apoi doi ani mai târziu, imediat după înimormântarea bunicii, mi-au dat o imagine a celor întâmplare în acești doi ani.

După cât se pare, încă de la început tipograful a fost decepționat că bunica se opune să-l primească în casa ei destul de mare și goală. Locuia cu patru copii în trei camere. Totuși bătrână nu întreținea cu el decât relații foarte vagi. Invita copiii în fiecare duminică după-masă la cafea, asta era de fapt totul.

O dată sau de două ori în trei luni își vizita fiul și o ajuta pe noră-sa la gătit. Tânăra femeie a dedus din unele afirmații ale bătrânei că-i era prea strâmt în locuința mică a tipografului. Și acesta nu se putu abține să nu pună în relatare un semn de exclamație.

Când tata l-a întrebat în scris cum își petrece bătrână timpul, a răspuns destul de scurt că frecventează cinematograful.

Trebuie să arătăm că acest lucru era cât se poate de neobișnuit, cel puțin în ochii copiilor ei. În urmă cu treizeci

de ani cinematograful nu semăna cu cel de astăzi. Erau niște localuri mizerabile, prost aerisite, de obicei instalate în câte o popicărie veche, la intrare afișe stridente anunțând asasinate și tragedii pasionale. De fapt nu se duceau decât tineri necopți sau, de dragul întinericului, perechile de îndrăgostiți. O femeie bătrână, singură, trebuia neapărat să bată la ochi.

Dădea de gândit și un alt aspect al acestei frecventări a cinematografului. Intrarea este desigur ieftină, dar, întrucât plăcerea asta intra în categoria fleacurilor, însemna „bani aruncați pe fereastră”. Și a arunca bani pe fereastră nu era ceva respectabil.

Se mai adăuga faptul că bunica nu numai că nu întreținea relații cuvenite cu fiul din localitate, dar nu-și vizita nici măcar cunoscuții, și nici nu-i invita. Nu se ducea niciodată la o ceașcă de cafea, cum se obișnuia în orășel. În schimb făcea dese vizite în atelierul unui cizmar, un cârpaci situat pe o ulicioară sărăcăcioasă și puțin chiar rău famată, unde, mai ales după-amiaza, stăteau gură-cască fel de fel de indivizi nu prea onorabili, ucenici și chelnerițe fără slujbă. Cizmarul era un om de vârstă mijlocie, umblat prin lumea întreagă, fără a fi reușit să-și facă un rost. Se spunea că și bea. Oricum, nu era o relație pentru bunica.

Într-o scrisoare, tipograful menționează că i-a atras atenția bunicii asupra acestui lucru, dar că a primit un răspuns foarte rece. „E om care a văzut multe”, a spus ea și cu asta convorbirea a luat sfârșit. Nu era ușor să discuți cu bunica despre ce nu dorea ea să vorbească.

Cam la o jumătate de an după moartea bunicului, tipograful i-a scris tatii că mama mănâncă din două în două zile la restaurant.

Ce știre!

Toată viața bunica gătise pentru o duzină de oameni și totdeauna mâncase doar rămășițele, iar acum mânca la restaurant! Ce-a apucat-o?

Curând după asta, o călătorie de afaceri îl aduse pe tata prin apropiere, și îi făcu o vizită mamei sale.

O găsi pregătită să iasă în oraș. Își scoase pălăria și-i

oferi pesmeți și un pahar cu vin roșu. Părea să fie perfect echilibrată, nici prea vorbărească, nici prea tăcută. Întrebă de noi, ce-i drept, nu prea amănunțit, și în primul rând vru să știe dacă există și cireși pentru copii. Era cea dintotdeauna. Odaia era firește pedant de curată, iar ea arăta sănătoasă.

Unicul lucru care-i trăda noul mod de viață era că a refuzat să se ducă împreună cu tata la cimitir, pentru a vizita mormântul soțului.

„Poți să te duci și singur, i-a spus ea cu nepăsare, e al treilea din stânga în rândul al unsprezecelea. Eu trebuie să mă mai reped undeva”.

Tipograful a explicat după aceea că probabil a trebuit să se ducă la cizmarul ei. Se plângea foarte mult.

„Stau aici în găurile astea împreună cu ai mei, nu mai am de lucru decât cinci ore și astea prost plătite, și pe deasupra îmi dă de furcă și astma, iar casa din strada principală stă goală”.

Tata, deși își luase o cameră la hotel, se așteptase totuși să fie invitat de mamă-sa, măcar de formă, dar ea nu pomeni nimic despre asta. Or, când casa fusese plină, se opusese întotdeauna ca el să locuiască și să-și cheltuiască banii la hotel.

Se pare însă că pusese capăt traiului de familie și apucase pe drumuri noi, când viața i se apropia de sfârșit. Tata, având o doză bunicică de umor, o găsi „foarte vioaie” și spuse unchiului s-o lase pe bătrână să facă ce vrea.

Dar ce voia?

Prin scrisoarea următoare am aflat că-și comandase un „bregg” și plecase în excursie într-o joi în oarecare. Breggul era un vehicul cu cai, mare, cu roți înalte și cu locuri pentru familii întregi. De câteva ori, foarte rar, când noi, nepoții, veneam în vizită, bunicul închiria „breggul”. Bunica rămânea acasă. Cu o mișcare disprețuitoare a mâinii, refuza să ne însoțească.

Și după „bregg” a urmat călătoria la K., un oraș ceva mai mare, la o distanță cam de două ore cu trenul. Acolo aveau loc curse de cai și la aceste curse de cai s-a dus

bunica.

Tipograful era alarmat de-a binelea. Cerea să fie consultat un medic. Tata a clătinat din cap, când a citit scrisoarea, dar a refuzat consultarea unui medic.

La K. bunica nu plecase singură. Luase cu ea o fată tânără, cam slabă de minte, după cum scria tipograful, fata de la bucătăria restaurantului unde bunica mânca din două în două zile.

„Schiloadă” asta și-ia avut rolul ei de atunci înainte. Bunica părea să țină foarte mult la ea. O lua la cinema și la cizmarul care, de altfel, se dovedise social-democrat, și umbla zvonul că cele două femei jucau în bucătărie cărți la un pahar de vin roșu.

„I-a cumpărat acum «schiloadei» o pălărie împodobită cu trandafiri, scria disperat tipograful. Iar Ana noastră n-are o rochie pentru confirmare”.

Scrisorile unchiului deveneau tot mai isterice, mereu era vorba de „comportarea nedemnă a iubitei noastre mame” și nu se mai refereau la nimic altceva. Amănuntele le am de la tata.

Hotelierul îi șoptise clipind din ochi:

„După cum se aude, doamna B. se distrează, nu glumă.*

În realitate bunica nici în acești din urmă ani nu trăia în belșug. Dacă nu mânca la restaurant, de obicei nu lua decât o mică porție de ouă jumări, un pic de cafea și, înainte de toate, iubiții ei pesmeți. Pe de altă parte, însă, își permitea un vin roșu ieftin, din care bea la toate mesele câte un păhărel. Casa o ținea foarte curată, și nu numai dormitorul și bucătăria, pe care le folosea. În schimb luă fără știrea copiilor împrumuturi cu ipotecă asupra casei. N-a ieșit niciodată la iveală ce a făcut cu banii. Se pare că i-a dat cizmarului. După moartea ei, acesta s-a miutat într-un alt oraș și - așa se zvonea - și-a deschis acolo un atelier mai mare pentru încălțăminte de comandă.

Dacă stai și te gândești, a trăit două vieți, una după alta. Una, cea dintâi, ca fiică, soție și mamă, iar cea de-a doua pur și simplu ca doamna B., o persoană

independentă, fără ohligații și cu mijloace modeste, însă suficiente. Prima viață a durat aproximativ șase decenii, cea de-a doua nu mai mult de doi ani.

Tata a aflat că în ultima jumătate de an își îngăduise anumite libertăți, cu totul necunoscute de oamenii normali. Astfel, era în stare să se scoale vara la ora trei dimineața și să se plimbe pe străzile pustii ale orașelului, care, în felul ăsta, erau numai ale ei. Iar pe preotul venit s-o viziteze pentru a ține tovărășie unei femei bătrâne și singure, îl invită, așa susținea toată lumea, la cinema.

Nu era de loc singură. Casa cizmarului fusese frecventată, pe cât se pare, numai de oameni veseli, și se povesteau tot felul de lucruri. Acolo își avea în permanență o sticlă a ei cu vin roșu, și își bea păhărelul, în timp ce ceilalți povesteau și bârfeau autoritățile onorabile ale orașului. Vinul roșu și-l rezervase pentru ea; din când în când aducea pentru ceilalți băuturi mai tari.

A murit cu totul subit, într-o după-amiază de toamnă în dormitorul ei, dar nu în pat, ci pe scaunul de lemn de lângă fereastră. O invitasese pe „schiloadă” să meargă seara cu ea la cinema, așa că fata se afla acolo când a murit. Avea șaptezeci și patru de ani.

Am văzut o fotografie de-a ei, făcută pe patul de moarte, pentru a fi înmănată copiilor.

Se vedea un chip mic cu multe riduri și o gură mare cu buze subțiri. Totul în mic, dar nu meschin. Gustase până la sfârșit anii lungi de robie și anii cei scurți de libertate, și consumase pâinea vieții până la ultima fărâmitură.

Domnul K. și natura întrebau ce atitudine are în fața naturii, domnul K. răspunse:

— Când ies uneori din casă, îmi place să mă uit la copaci. Mai ales că, schimbându-și înfățișarea după zi sau anotimp, ei exprimă atât de pregnant realitatea. Noi, cei din orașe, suntem cu timpul derutați, privind numai obiecte de utilitate, case ori drumuri, care, nelocuite sau neumblate, ar rămâne goale și fără rost. Ciudata noastră ordine socială ne silește să-i încadrăm și pe oameni printre obiectele de utilitate, și atunci, cel puțin pentru mine, care

nu sunt tâmplar, copacii capătă ceva liniștitor de independent, ceva în afara persoanei mele, și nădăjduiesc chiar că până și pentru tâmplari au ceva ce nu poate fi valorificat. (Domnul K. mai spuse: „Este necesar să ne slujim de natură cu economie. Rămânând în mijlocul naturii fără să muncești, cazi lesne într-o stare bolnăvicioasă, te cuprinde un fel de febră.”)

Organizare

Odată domnul K. spuse:

— Cel ce știe să gândească nu folosește în plus nicio lumină, nicio felie de pâine, nicio idee.

Formă și materie

Domnul K. privi într-o zi un tablou, în care unele obiecte căpătaseră o formă foarte ciudată și spuse:

— Unor artiști li se întâmplă, când privesc lumea, ca multora dintre filosofi. Trudind pentru formă, pierd din vedere materia. Odată lucram la un grădinar. Mi-a întins o foarfecă de grădinărie și mi-a poruncit să tund un dafin. Copacul se afla într-un ghiveci și era de obicei împrumutat la festivități. Pentru asta trebuia să aibă forma unui glob. M-am apucat de îndată să tai lăstarii sălbatici, dar oricâtă osteneală mi-am dat să ajung la forma unui glob, multă vreme n-am izbutit. Tăiam prea mult, ba într-o parte, ba în cealaltă. Când în sfârșit dafinul deveni glob, era un glob prea mic. Grădinarul spuse decepționat: „Bine, ăsta-i globul, dar unde e dafinul?”

Serviciu prietenesc

Ca un exemplu de serviciu cu adevărat prietenesc domnul K. povesti următoarea istorioară:

— La un arab bătrân veniră trei tineri și-i spuseră: „Tatăl nostru a murit. Ne-a lăsat moștenire șaptesprezece cămile și a stabilit prin testament ca fiul cel mai în vârstă să capete jumătate, al doilea o treime, iar cel mai mic a noua parte din numărul cămilelor. Dar nu ne putem înțelege asupra împărțirii: hotărăște tu!” Arabul chibzui și spuse: „După câte văd, vă lipsește o cămilă pentru a putea face împărțirea cum trebuie. Eu n-am decât una singură, dar v-o pun la dispoziție. Luați-o și faceți împărțirea, iar

mie îmi aduceți ce va rămâne”. Îi mulțumiră pentru acest serviciu prietenesc, luară cămila și împărțiră cele optsprezece animale astfel: cel mai în vârstă primi jumătate, adică nouă, al doilea o treime, adică șase, iar cel mai mic a noua parte, adică două cămile. După ce puseră deoparte cămilele lor, constatară cu uimire că a mai rămas totuși una. O restituiră bătrânului prieten, încredințându-l de recunoștința lor.

Domnul K. numi gestul acesta drept un adevărat serviciu prietenesc, deoarece nu ceruse sacrificii deosebite.

Conștiinciozitate

Domnul K., deși ținea la ordine în relațiile dintre oameni, a fost toată viața pus în situații complicate. Într-o zi nimeri din nou într-o încurcătură: trebuia să se ducă noaptea la mai multe întâlniri, în locuri aflate la distanță mare unul de altul. Fiind bolnav, rugă pe un prieten să-i împrumute paltonul. Prietenul îi promise deși, din această pricină, era el însuși obligat să renunțe la un drum în oraș. Către seară, situația domnului K. se înrăutăți într-atât, încât întâlnirile nu i-ar mai fi fost de folos și avea nevoie de cu totul altceva. Totuși, în ciuda lipsei de timp, zelos să respecte înțelegerea, domnul K. se duse punctual după paltonul care îi devenise de prisos.

Copilul neajutorat

Referindu-se la năravul de a îndura în tăcere o nedreptate, domnul K. povesti următoarea istorioară:

— Văzând un copil care plângea, un trecător îl întrebă de ce e atât de necăjit.

„Am strâns doi groșeni pentru cinematograf, spuse copilul, când deodată a venit un băiat și mi-a smuls un groșen din mână”, și arătă spre un băiat care încă se mai vedea ceva mai departe.

„Dar n-ai strigat după ajutor?” îl întrebă omul.

„Ba da”, răspunse copilul, plângând și mai tare.

„Și nu te-a auzit nimeni?” mai întrebă omul, mângâindu-l cu dragoste.

„Nu”, hohoti băiețușul.

„Bine, dar nu puteai să strigi mai tare? Întrebă omul. Atunci dă-mi mie și celălalt groșen.*

Îi luă din mână și ultimul groșen și plecă nepăsător mai departe.

Întrebarea dacă există Dumnezeu

Cineva puse domnului K. Întrebarea dacă există Dumnezeu. Domnul K. răspunse:

— Te sfătuiesc să chibzuiești dacă purtarea ta se schimbă în funcție de răspunsul la această întrebare. Dacă nu se schimbă, putem renunța la întrebare. Dacă se schimbă, atunci pot să te ajut, măcar cu atât, spunându-ți că te-ai și decis: Tu ai nevoie de Dumnezeu.

Conversație

— Nu mai putem discuta unul cu celălalt, spuse domnul K. unui om.

— De ce? Întrebă acesta speriat.

— În prezența dumitale nu sunt în stare să rostesc nimic rezonabil, se plânse domnul K.

— Dar asta nu mă supără de loc, îl liniști celălalt.

— Cred, răspunse cu amărăciune domnul K., dar pe mine mă supără.

Când recurgea la ospitalitatea cuiva, domnul K. lăsa camera așa cum a găsit-o, deoarece nu ținea ca oamenii să-și imprime pecetea pe tot ce-i înconjoară. Dimpotrivă, își dădea silința să-și schimbe astfel firea, încât să se potrivească cu locuința, fără însă ca prin aceasta să fie stingherit în ceea ce proiectase. Dacă domnul K. oferea găzduire, muta măcar un scaun sau o masă de la locul lor, adaptând camera la necesitățile musafirului.

— E mai bine așa, spunea el, să hotărâsc eu ce anume i se potrivește.

Domnul K, într-o locuință străină

Când se afla într-o locuință străină, pe domnul K. nu-l interesau nimic altceva, înainte de a se culca, decât ieșirile casei. O dată, fiind întrebat, răspunse stânjenit:

— E un vechi nărav al meu. Sunt pentru claritate, atunci mă simt bine când locuința în care mă aflu are mai mult de o singură ieșire.

Atitudinea înțeleptului este înțeleaptă

La domnul K. veni un profesor de filosofie și-i vorbi despre propria sa înțelepciune. După un timp domnul K. îl întrerupse:

— Șezi stângaci, vorbești stângaci, gândești stângaci.

Înfuriat, profesorul de filosofie răspunse:

— Nu despre mine voiam să știu, ci despre conținutul celor spuse de mine.

— Nu au conținut, zise domnul K. Mă uit la tine cât de greoi umbli și fără nicio țintă. Vorbești confuz și nu crezi nicio lumină când vorbești. Văzându-ți atitudinea, nu mă mai interesează ce vrei să spui.

Când domnul R. iubea pe cineva

— Cum vă purtați, a fost întrebat domnul K., atunci când iubiți un om?

— Fac o schiță, răspunse domnul K., și caut să-i semene.

— Cine, schița?

— Nu, răspunse domnul K., omul.

Domnul K. și consecvența într-o zi, domnul K. puse unui prieten următoarea întrebare:

— De curând am cunoscut un om care locuiește peste drum de mine. Acum nu mai am nicio plăcere să continui relațiile cu el, dar nu am motive nici pentru a păstra, nici pentru a rupe aceste relații. Am observat totuși că după ce și-a cumpărat de curând căsuța pe care până atunci doar o închiriasse, a pus de îndată să fie tăiat prunul din fața ferestrei, spunând că pomul îi lua lumina, deși fructele erau abia pârguite. Să mă folosesc oare de acest fapt ca de un motiv, sau ca de un pretext, pentru a rupe relațiile cu el?

Câteva zile mai târziu, domnul K. îi povesti prietenului:

— Am rupt relațiile cu individul de care ți-am vorbit. Gândește-te că de luni de zile ceruse proprietarului să taie pomul care-i lua lumina. Acela însă n-a vrut s-o facă pentru că dorea să mai aibă fructele. Și acum, casa fiind trecută în proprietatea cunoscutului meu, a decis într-adevăr să fie

tăiat pomul încă plin de fructe necoapte. Pentru atitudinea lui inconsecventă am rupt relațiile cu el.

Paternitatea gândului

Domnului K. i se reproșa că pentru el dorința este prea adesea tatăl gândului. Domnul K. răspunse:

— Niciodată n-a existat un gând al cărui tată să nu fi fost dorința. Se poate întreba numai: care anume dorință? Nimeni nu trebuie să pretindă că un copil nu poate avea tată pornind de la adevărul că: „Stabilirea paternității este dificilă”.

— Astăzi, se plânse domnul K., există nenumărați oameni care se laudă în public că numai ei pot crea cărți mari, și toată lumea îi aprobă. Filosoful chinez Ciuang Ți a scris, încă în floarea vârstei, o carte cu o sută de mii de cuvinte, dintre care nouă zecimi erau citate. Asemenea cărți nu mai pot fi scrise la noi, fiindcă ne lipsește înțelepciunea. Ideile se creează așadar numai în laboratorul propriu, și omul se consideră un leneș dacă nu produce destule, în cazul acesta nu există nicio idee ce ar putea fi preluată și nicio formulare a unei idei ce ar putea fi citată. Cât de puțin le trebuie tuturor acestora pentru activitatea lor. Un condei și puțină hârtie este tot ce au de expus. Și construiesc colibele fără niciun ajutor, numai cu materialul sărac pe care un singur om îl poate căra în brațe. Nu cunosc edificii mai mari decât acelea pe care un singur om este în stare să le clădească.

Succes

Văzând o actriță trecând pe lângă el, domnul K. spuse:

— E frumoasă.

Însoțitorul lui adăugă:

— A avut de curând succes pentru că este frumoasă.

Domnul K. se supără și spuse:

— E frumoasă pentru că a avut succes.

Cu privire la încălcarea principiului „Acum pentru acum.

Fiind o dată oaspetele unor oameni pe care îi cunoștea destul de puțin, domnul K. observă că amfitrionii

pregătiseră pe o măsuță din colțul dormitorului, vizibilă din pat, vesela pentru micul dejun. După ce îi lăudă în gând că se grăbesc să-i pregătească tot ce trebuie, continuă totu', și să fie preocupat. Se întrebă dacă și el ar pregăti naajptea, înainte de culcare, vesela pentru micul dejun. După oarecare chibzuială socoti că asta ar fi indicat și pentru est în anumite situații. Și la fel de indicat ar fi fost ca și alții să se preocupe măcar din când în când de această problemă.

Domnul K. și pisicile

Domnul K. nu iubea pisicile. Nu le considera prietenii oamenilor; deci nici el nu le era prieten. „Dacă am avea aceleași interese, spunea el, atunci atitudinea lor dușmănoasă mi-ar fi indiferentă”. Totuși, domnul K. alunga fără plăcere pisicile de pe scaunul său. „A te culca e o muncă, spunea el, și trebuie să aibă deci un rezultat”. Când pisicile îi mieunau în fața ușii, se ridica din pat, chiar dacă era frig, și le dădea drumul la căldură. „Calculul lor e simplu, zicea el, când cheamă, li se deschide. Când nu li se mai deschide, nu mai cheamă. A chema, înseamnă progres”.

V

Animalul preferat al domnului K.

Dacă era întrebat ce animal prețuiește cel mai mult, domnul K. îl numea pe elefant și se justifica astfel:

— Elefantul îmbină șiretenia cu forța. Nu șiretenia mărunță, suficientă pentru a scăpa de urmărire sau pentru a obține hoștește ceva de mâncareci șiretenia de care dispun cei puternici pentru realizarea unor fapte mari. Pe unde trece, acest animal lasă o urmă adâncă. Cu toate astea e blând, știe de glumă. E un prieten bun și un dușman loial. Deși e foarte mare și greoi, se mișcă extrem de iute. Trompa i-aduce acestui trup enorm până și cea mai mărunță hrană, chiar și nuci. Urechile îi sunt mobile: aude numai ce-i convine. Atinge o vârstă foarte înaintată. Este sociabil și nu numai cu elefanții. Pretutindeni e iubit, dar și temut. Înfățișarea lui oarecum comică îi permite să fie chiar stimat. Are o piele groasă în care se frâng

cuțitele; firea lui e însă delicată. Se poate întrista. Se poate înfuria. îi place să danseze. Moare în desiş. Iubeşte copiii şi alte animale mici. E sur şi iese în evidenţă numai prin volum. Nu-i bun de mâncat. Poate să muncească bine. îi place să bea şi se înveseleşte. Contribuie cu ceva şi la artă: furnizează fildeşul.

Timpuri străvechi în faţa tabloului „constructivist” al pictorului Lundstrom, reprezentând nişte câni de apă, domnul K. spuse:

— O pictură din timpuri străvechi dintr-o eră barbară! Pe atunci oamenii desigur nu prea puteau face distincţii, rotundul nu li se părea rotund, ascuţitul nu li se părea ascuţit. Pictorii trebuiau să corecteze totul şi să ofere clienţilor ceva cert, fără echivoc, cu o formă precisă; vedeau atâtea lucruri neclare, confuze, îndoielnice, erau atât de însetaţi de integritate, încât aclamau pe cineva numai pentru că nu-şi oferea spre vânzare nerozia. Munca fusese împărţită între mai mulţi, după cum se vede şi în acest tablou. Acei care stabileau forma nu se mai interesau de scopul obiectelor; din această cană nu se poate turna apă. Probabil au existat pe atunci mulţi oameni consideraţi doar nişte obiecte de utilitate. Iar artiştii trebuiau să se ridice şi împotriva acestei mentalităţi. Ce eră barbară, aceste timpuri străvechi!

Domnului K. i s-a atras atenţia că tabloul a fost făcut în contemporaneitate.

— Da, spuse trist domnul K., în timpuri străvechi!

Justiţie

Domnul K. recomanda adesea, ca fiind oarecum ideală, o dispoziţie juridică din China veche, conform căreia în procesele importante judecătorii trebuiau aduşi din provincii îndepărtate. Astfel puteau fi mai greu mituiţi (şi deci nu trebuiau să fie chiar atât de incoruptibili), iar incoruptibilitatea lor era supravegheată de către judecătorii localnici - prin urmare tocmai de oamenii versaţi în această privinţă şi de loc binevoitori. Totodată, judecătorii aduşi acolo din alte părţi nu cunoşteau, din experienţa de toate zilele, starea şi obiceiurile ţinutului.

Nedreptatea devine legală deseori numai prin simplul fapt că se repetă. Noii-veniți trebuiau să ceară tot mereu informații; prin aceasta descopereau ce era suspect. Și, în sfârșit, nu erau siliți de dragul virtuții de a fi obiectivi să nesocotească alte virtuți precum recunoștința, iubirea filială, buna-credință față de cei apropiați, ori să aibă atâta curaj încât să-și facă dușmani printre cei din jur.

În fața judecății, un proletar a fost întrebat dacă dorește să uzeze de forma laică a jurământului sau de cea bisericească. A răspuns: „Sunt șomer”.

— Asta n-a fost pentru că era distrat, comentă domnul K. Prin acest răspuns el a lăsat să se înțeleagă că se găsește într-o situație când asemenea întrebări, ba poate chiar toată procedura ca atare, nu mai au niciun rost.

Socrate

După citirea unei cărți de istorie a filosofiei, domnul K. se pronunță în mod defavorabil asupra încercării filosofilor de a prezenta fenomenele ca fiind din principii incognoscibile.

— Când sofistii susțineau că știu multe fără a fi studiat ceva, spuse el, a apărut sofistul Socrate cu afirmația arogantă că știe că nu știe nimic. Era de așteptat ca la fraza asta să mai adauge: pentru că nici eu nu am studiat nimic (ca să știm ceva trebuie să studiem). Probabil totuși că n-a mai continuat, sau poate că aplauzele nesfârșite, care au izbucnit după prima frază și au ținut două mii de ani, au acoperit cu totul fraza următoare.

Deunăzi discutam cu domnul K. cazul trimisului unei puteri străine, domnul X.; acesta îndeplinesc în țara noastră unele misiuni ale guvernului său și, precum am aflat cu regret, a fost aspru pedepsit la întoarcere, deși se înapoiase cu mari succese.

— I se reproșa, spuneam eu, că pentru a-și putea îndeplini însărcinările ar fi intrat în relații prea strânse cu noi, cu dușmanii. Credeți că fără o asemenea atitudine ar fi avut succes?

— Sigur că nu, răspunse domnul K. Trebuia să

mănânce bine ca să poată trata cu dușmanii, trebuia să-i măgulească pe criminali și să-și facă de râs propria țară, ca să-și atingă scopul.

— Așadar, a procedat bine? l-am întrebat.

— Sigur că da, spuse domnul K. distrat. A procedat bine. Și domnul K. vru să-și ia rămas bun. L-am ținut însă de mână.

— Atunci de ce a fost privit cu atâta dispreț când s-a întors? izbucni eu revoltat.

— S-o fi obișnuit cu mâncarea bună, o fi continuat relațiile cu criminalii, o fi devenit șovăielnic în opiniile sale, răspunse domnul K. nepăsător, și atunci trebuiau să-l pedepsească.

— Și după părerea dumneavoastră, întrebai eu îngrozit, au procedat bine?

— Firește, spuse domnul K., cum puteau să procedeze altfel? A avut curajul și meritul să-și asume o misiune fatală. Din pricina asta a murit. Puteau oare, în loc să-l îngroape, să-l lase să putrezească afară, iar ei să suporte duhoarea?

Instinctul de proprietate

Când într-o societate cineva caracteriză drept firesc instinctul de proprietate, domnul K. povestii următoarea istorioară despre niște pescari.

— Niște pescari de pe coasta de sud a Islandei, stabiliți prin părțile acelea de foarte multă vreme, folosind ajutorul unor balize bine ancorate, au îmbucătățit marea și au împărțit-o între ei. Și țin la aceste câmpii de apă ca la o proprietate a lor. Se simt atât de legați de ele, încât nu le-ar abandona niciodată, chiar dacă nu s-ar mai găsi pești acolo, și-i disprețuiesc pe locuitorii porturilor cărora le vând ceea ce pescuiesc, deoarece li se par a fi un neam superficial, înstrăinat de natură. Ei înșiși se numesc „locuitorii apelor”. Când pescuiesc pești mari îi păstrează în puțini, le dau nume și țin la ei ca la o proprietate a lor. Se spune că de câțva timp o duc destul de rău, totuși resping categoric orice încercare de reformă, așa încât multe guverne, neținând seama de obiceiurile lor, au fost

răsturnate de ei. Asemenea pescari demonstrează fără putință de tăgadă puterea instinctului de proprietate.

Dacă rechinii ar fi oameni

— Dacă rechinii ar fi oameni – îl întrebă pe domnul K. fiica mai tânără a gazdei – ar fi oare mai blânzi cu peștii cei mici?

— Bineînțeles, răspunse el. Dacă rechinii ar fi oameni, ar pune să construiască în mare, pentru peștii mici, lăzi enorme, înzestrate cu tot felul de hrană, atât plante, cât și vietăți. Ar avea grijă ca lăzile să aibă permanent apă proaspătă, și, în general, ar lua fel de fel de măsuri sanitare. Dacă, de exemplu, un peștișor și-ar răni o aripioară, ar fi de îndată bandajat ca nu cumva rechinul să-l piardă înainte de vreme. Pentru ca peștișorii să nu devină melancolici, s-ar organiza din când în când mari serbări în apă: căci peștișorii veseli sunt mai gustoși decât cei melancolici. Și școli ar exista, firește, în lăzile cele mari. Acolo peștișorii ar învăța cum să înoate în gura rechinilor. Vor avea nevoie, bunăoară, de geografie ca să-i poată găsi pe rechinii cei mari care lenevesc cine știe pe unde. De cea mai mare importanță ar fi, desigur, instruirea morală a peștișorilor. Ar fi învățați că cel mai măreț și mai frumos lucru este când un peștișor se jertfește bucuros și că ei toți trebuie să se încreadă în rechini, mai ales când aceștia afirmă că le vor asigura un frumos viitor. Peștișorii vor fi convinși că acest viitor le este asigurat numai atunci când au învățat să fie ascultători. Peștișorii trebuie să se ferească de toate pornirile josnice, materialiste, egoiste și marxiste și să-i anunțe imediat pe rechini dacă un peștișor manifestă astfel de porniri. Dacă rechinii ar fi oameni, ar purta firește și războaie între ei pentru a cuceri lăzile de pești și peștișorii străini. Războaiele ar fi purtate de propriii lor peștișori. I-ar învăța pe peștișori că între ei și peștișorii celorlalți rechini există o deosebire uriașă. Peștișorii, ar declara ei, sunt, după cum se știe, muți, însă ei tac în limbi cu totul diferite și este deci cu neputință să se înțeleagă unii cu alții. Fiecărui peștișor care va ucide în război alți peștișori dușmani, deci care tac în altă limbă, i

se va acorda un ordin mic din alge, și i se va conferi titlul de erou. Dacă rechinii ar fi oameni, ar exista desigur și o artă a lor. Ar exista tablouri frumoase; pe ele ar fi pictate în culori splendide dinții rechinilor, iar boturile lor ar fi prezentate ca niște adevărate grădini ale desfătării, unde se poate zburda de minune. Teatrele de pe fundul mării ar prezenta pe eroicii peștișori înotând entuziasmați în gurile rechinilor, iar muzica ar fi atât de încântătoare încât, în sunetele ei, peștișorii, în frunte cu orchestra, visători și legănați de cele mai plăcutie gânjduri, ar pluti în gurile rechinilor. Ar exista și o religie, dacă rechinii ar fi oameni. Preoții i-ar învăța pe peștișori că viața adevărată începe abia în burta rechinilor. De altfel, dacă rechinii ar fi oameni, s-ar isprăvi cu egalitatea între toți peștișorii, așa cum este acum. Unii dintre ei ar căpăta slujbe și ar fi puși deasupra celorlalți. Celor mai marișori li s-ar permite chiar să-i înghită pe cei mai mici, ceea ce ar fi desigur pe placul rechinilor, deoarece astfel le-ar reveni și lor bucăți mai mari de înfulecat. Peștișorii mai mari, instalați în slujbe, ar supraveghea ordinea între peștișori, ar deveni învățători, ofițeri, ingineri în construcția lăzilor ș.a.m.d. Pe scurt, în mări ar exista cultură numai atunci când rechinii ar fi oameni.

Lauda

Când domnul K. a aflat că era lăudat de foștii săi discipoli, spuse:

— După ce discipolii au uitat de mult greșelile maestrului, el tot își mai amintește de ele.

Așteptare

Domnul K. aștepta ceva, mai întâi o zi, apoi o săptămână, apoi încă o lună. La sfârșit spuse:

— O lună puteam aștepta destul de ușor, dar nu ziua aceasta și săptămână aceasta.

Domnul K. puse următoarele întrebări:

— În fiecare dimineață vecinul meu ascultă muzică la gramofon. De ce ascultă muzică? După câte am auzit, pentru că face gimnastică. De ce face gimnastică? Am aflat că are nevoie de forță. Pentru ce îi trebuie forță? Fiindcă

trebuie să înfrângă pe dușmanii săi din oraș, supune el. De ce trebuie să-i înfrângă pe dușmani? Fiindcă vrea să mănânce, mi se spune”.

După ce a descoperit că vecinul său ascultă muzică pentru a face gimnastică, face gimnastică pentru a fi puternic, vrea să fie puternic ca să-și doboare dușmanii, își doboară dușmanii ca să mănânce, domnul K. a pus o ultimă întrebare:

— De ce mănâncă?

Arta de a nu corupe

Unui negustor, domnul K. îi recomandă pe cineva drept incoruptibil. Două săptămâni mai târziu, negustorul veni din nou la domnul K. și îl întreabă:

— Ce-ai înțeles tu prin incoruptibilitate?

Domnul K. zise:

— Când spun că omul pe care-l angajezi este incoruptibil, asta înțeleg: că nu poți să-l corupi.

Negustorul spuse mâhnit:

— Bine, dar eu am motive să mă tem că omul tău se lasă corupt chiar de dușmanii mei.

— Asta eu nu știu, replică nepăsător domnul K.

— Dar îmi repetă slugarnic toate vorbele, exclamă negustorul amărât, îmi ghicește gândurile înainte de a le exprima, se lasă deci corupt până și de mine!

Domnul K. zjâmbi cu mândrie.

— De mine nu se lasă corupt, spuse el.

Naționalismul, ura împotriva naționaliștilor

Domnul K. nu găsea necesar să trăiască într-o anumită țară. „Pot să flămânzesc oriunde”, spunea el. Într-o zi trecu printr-un oraș ocupat de dușmanii țării unde trăia. îi ieși în cale un ofițer din armata dușmană și-l sili să coboare de pe trotuar. Domnul K. coborî și-și dădu seama că este atât de revoltat împotriva lui, dar mai ales împotriva țării căreia-i aparținea, încât îi dorea nimicirea. „Din ce cauză oare, se întreabă domnul K., am devenit în clipa asta naționalist? Pentru că m-am întâlnit cu un naționalist. De aceea trebuie stârpită prostia, deoarece îi proteste pe cei ce o întâlnesc”.

A flămânzi întrebă odată care-i este patria, domnul K. a dat acest răspuns:

— Pot flămânzi oriunde.

Cineva care îl asculta atent întrebă cum poate să spună că flămânzește, când în realitate are ce mânca. Domnul K. se justifică, zicând:

— Am vrut probabil să spun că pot trăi oriunde

O dată ce accept să trăiesc acolo unde bântuie foamea. Admit că e o mare deosebire între a flămânzi eu însumi, și a trăi acolo unde bântuie foamea. Totuși, ca o scuză, trebuie să spun că pentru mine a trăi acolo unde bântuie foamea este, dacă nu tot atât de rău cu a flămânzi, oricum foarte rău. Pentru alții n-ar avea importanță dacă eu aș flămânzi, important însă este totuși că eu sunt împotriva faptului că bântuie foamea.

Propunere, în cazul că propunerea nu este luată în seamă

Domnu1! K. recomanda ca, fiecărei propuneri să

I se adauge, dacă este cu puțință, încă o propunere în eventualitatea că prima nu e luată în seamă. De pildă, când sugera cuiva aflat într-o situație dificilă o anumită atitudine care dăuna cât mai puțin altora, indica de îndată încă o atitudine posibilă, mai puțin inofensivă, însă totuși nu cea mai brutală.

— Cui nu poate totul, spunea el, să-i cerem să facă măcar mai puțin.

\$ Un slujbaș indispensabil

s i Despre un slujbaș aflat de multă vreme în postul. său, domnul K. auzi că ar fi un bun slujbaș, ba chiar indispensabil.

V: - Cum adică indispensabil? întrebă supărat domnul K.

— Slujba n-ar merge fără el, răspunseră cei ce-l; lăudaseră.

— Ce fel de bun slujbaș, dacă slujba n-ar merge fără el? spuse domnul K. A avut timp suficient să-ți organizeze astfel silujba încât să nu mai fie indispensabili. De fapt știți

cu ce se ocupă? Să vă spun eu: cu șantajul!

Întrebări convingătoare

— Am observat, spuse domnul K., că pe mulți îi îndepărtăm de la învățătura noastră, pentru că știm răspunsul la toate. N-am putea oare, în interesul propagandei, să întocmim o listă cu întrebările care ni se par fără răspuns?

Truda celor mai buni

— La ce lucrați? fu întrebat domnul K.

Răspunse:

— Trudesc mult, îmi pregătesc eroarea următoare.

Un colaborator al domnului K. fu învinuit că ar avea față de el o atitudine neamicală.

— Da, nu însă în prezența mea, îi luă domnul K. apărarea.

Două orașe

Domnul K. prefera orașul B. orașului A.

— În orașul A., spuse el, sunt iubit, dar în orașul B. sunt primit cu bunăvoință. În orașul A. au căutat să-mi fie de folos; dar în orașul B. aveau nevoie de mine. În orașul A. m-au poftit la masă; dar în orașul B. m-au poftit la bucătărie.

Revedere

Un om care nu-l văzuse pe domnul K. de mai multă vreme, îl salută cu vorbele:

— Nu v-ați schimbat chiar de loc.

— Ah, exclamă domnul K. și păli.

Cercul de cretă... i 5

CERCUL DE CRETĂ DE LA AUGSBURG... 11

CEI DOI FII... 32

EXPERIENȚA 37

MANTAUĂ ERETICULUI... 53

CEZAR ȘI LEGIONARUL SAU 67

1 Cezar 67

2 Legionarul lui Cezar 80

SOLDATUL DIN LA CIOTAT 92

SOCRATE RĂNIT... 95

O BĂTRÂNICĂ NEDEMNĂ 119

POVESTIRI DESPRE DOMNUL KEUNER... 127

Domnul K. și natura 127

Organizare 128

Formă și materie 128

Serviciu prietenesc 128

Conștiințiozitate 129

Copilul neajutorat 130

Întrebarea dacă există Dumnezeu... 131

Conversație 131

Ospitalitate 132

Domnul K. Într-o locuință străină... 132

Atitudinea înțeleptului este înțeleaptă... 132

Când domnul K. iubea pe cineva 133

Domnul K. și consecvența 135

Paternitatea gândului 154

Originalitate 155

Succes 155

Cu privire la încălcarea principiului „Acum pentru
acum* 156

Domnul K. și pisicile 156

Animalul preferat al domnului K 157

Timpuri străvechi 158

Justiție 159

Un răspuns bun 140

Socrate 140

Trimisul 141

Instinctul de proprietate 142

Dacă rechinii ar fi oameni 143

Lauda 145

Așteptare 145

Utilitaristul 146

Arta de a. nu corupe 146

Naționalismul, ura împotriva naționaliștilor. 147

A flămânzi. 147

Propunere, în cazul că propunerea nu este luată în
seamă 14\$

Un slujbaș indispensabil 149

Întrebări convingătoare, e. i-a 149

Truda celor mai buni 149
Afront suportabil 150
Două orașe 150
Revedere 150